

LITERATURA

POEZIJA

Ciril Bergles, Blaž Prapotnik, Goran Tomčić

PROZA

Brane Mozetič, Sonja Dimic

INTERVJU

Branko Gradišnik

MLADA ŠPANSKOAMERIŠKA POEZIJA

Roberto Fernández Retamar, Hugo Margenat,
Marco Antonio Montes de Oca,
Victor García Robles, Roque Dalton,
Horacio Salas, Roberto Obregón, Juan Gelman

ESEJ

Tom Dardis

FRONT-LINE

Flisar / Morovič / Jančar / Lainšček

ROBNI ZAPISI

1992

17

Poezija

- 3 Ciril Bergles: *Nekoliko vetrovni dnevi*
 9 Blaž Prapotnik: *Pet pesmi*
 14 Goran Tomčić: *Pesmi*

399807

Proza

- 19 Brane Mozetič: *Passion*
 26 Sonja Dimic: *Sodnice in odvetnice, zakaj potem jokate?*

Intervju

- 33 Branko Gradišnik: *Stopnje sobivanja/Oblike komuniciranja*

Mlada španskoameriška poezija

- 42 Roberto Fernández Retamar
 47 Hugo Margenat
 51 Marco Antonio Montes de Oca
 55 Victor García Robles
 60 Roque Dalton
 64 Horacio Salas
 67 Roberto Obregón
 70 Juan Gelman

Esej

- 74 Tom Dardis: *Žejna muza*

Front-line

- 80 Flisar / Morovič / Jančar / Lainšček

Robni zapisi

- 90 Friday / Seliškar / Pibernik / Birska / Grafenauer /
 Guibert / Lever / Sevljak / Strube / Korun

Uredništvo: Matej Bogataj, Aleš Debeljak, Alojz Ihan, Marko Juvan, Matevž Kos, Darja Pavlič, Vid Snoj, Jani Virk, Tomo Virk, Uroš Zupan

Glavni urednik: Igor Zabel

Odgovorni urednik: Igor Bratož

Poslovna sekretarka: Lela B. Njatin

Lektorica in korektorica: Tinka Kos

Oblikovalec: Pavle Učakar

Naslov uredništva: Gosposka 10, 61000 Ljubljana

Uradne ure: torek od 20. do 21. ure na uredništvu; fax: 312-381

Tekoči račun: 50101-678-47163, z oznako: za LITERATURO

Izdajatelj: LDS, Dalmatinova 4, Ljubljana

Letna naročnina: s prometnim davkom 2310 SIT, za tujino dvojno

Cena te številke: 500 SIT

Oglasni prostor: 1 stran = 220 DEM, 1/2 strani = 130 DEM, oglas v zaporednih številkah ali več oglasov v isti številki = 10% popusta

Grafična priprava: Studio SIGNUM, d.o.o., Ljubljana

Tisk: Birografika BORI, p.o., Ljubljana

Revijo denarno podpira Ministrstvo za kulturo RS

Ta številka je izšla v oktobru 1992.

Po sklepu izdajateljskega sveta z dne 12. 3. 1990 nosi programsko in materialno odgovornost za svoje delo izključno uredništvo te revije.

Po mnenju ministrstva za kulturo 415-428/92 mb z dne 11. 6. 1992 šteje revija LITERATURA med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

POEZIJA

Ciril Bergles

Nekoliko vetrovni dnevi

Včasih je na svetu hudo vroče in zadušno

Včasih je na svetu hudo vroče in zadušno.

Vklopim klimatizacijo in preživim.

Včasih stiskam glavo z obema rokama.

Včasih v njej brbota neka velika misel,
neka odločitev, neka grožnja...

Nakopičena para pritiska na vse strani.

Stopiti moram pod tuš in opraviti
hidroterapijo (tako se menda temu reče).

Enkrat drugič izgubi svet svoje barve.

Vse je sivo: nekdo mi tlakuje steze, poti
in ceste.

A to še ni najbolj usodno.

Včasih mislim, da bi moral iti umirat
na neki drug konec sveta.

In grem in napravim dva koraka naprej
in en korak nazaj.

Nisem srečen, a vseeno se mi zdi,
da bi mogel tudi na tak način preprečiti
katastrofo.

Ko sije sonce, se cestni tlak guba,
ker se je pregrel, a to še ne pomeni,

da je na vsem svetu vroče.

Pod tlakom je gramoz in tam je lahko
neznosno hladno.

Moje sobote so večinoma take

Moje sobote so večinoma take:
 moji prijatelji gredo z dekleti v kino,
 moji prijatelji obišejejo svoje družine,
 moji prijatelji ljubkujejo svoje mehanične
 igrače in se družijo s televizorji.
 Moji sosede nekaj praznujejo; slišim jih,
 kako so glasni, kako se smejejo.
 Vsak gre nekam, na neki kraj, ki ga jaz
 ne poznam.
 Počenja nekaj, kar jaz preziram.
 Nihče ne potrka na moja vrata,
 da bi nekaj praznovala.
 Nobenega angela ni, da bi mi pomagal
 poravnati rjuhe na postelji.
 Moje sobote se končajo z majhnimi spomini,
 s katerimi ne vem kaj početi.
 Z zvestobo, s katero ne vem kaj početi.
 Le kdo bo prišel zapravljat svoje
 kratko življenje z menoj!
 Kajti moje sobote so večinoma take.
 Le kaj počenjaš ob sobotah ti, moj Bog?

Danes sem poslušal ritem ptic

Danes sem poslušal ritem ptic,
 let, ovit v metaforo sivih in črnih barv.
 Poslušal sem pesem sveta, brez zemljepisne
 širine.
 Kako je odzvanjala v natančnih kadencah.
 V neki restavraciji sem se pogovarjal
 o kvaliteti jezika, sedeč pod portretom starega
 kozolca s premišljeno geometrijo.
 Spomnil sem se pesmi, ki jo je pela moja mati,
 ko je delala šopek iz ivanjščic.
 Vsaki besedi je dala pravi pomen in
 nežen zven.
 Pomislil sem na slovnico, ki je moja mati
 ni poznala.
 Na tiste šolske nareke in na lep opis.
 Ko sem šel na cesto, me je presenetil neki
 bel avtomobil: voznik je zamenjal prestavo
 in motor je tekel bolj skladno in tiše.
 Drevesa v parku so se sklanjala v svoje
 sence z ljubkostjo balerin.
 In sem pomislil, kako je včasih treba
 nekatere stvari brezpogojno spoštovati.

Kaj ljubim, ko ljubim

Kaj ljubim, ko ljubim, ko sem nagnjen
k darovanju, moj Bog: to strašno luč
življenja ali to luč smrti?

Kaj iščem, kaj je to, kar najdem, je to
ljubezen?

Je ženska, s svojimi vrtnicami, z breznom
in vulkani, sonce, ki razvema mojo kri,
je stoječa voda, ki me vse bolj zapira
vase, ko vstopim vanjo, do konca njenih
korenin?

Ali je to samo velika igra, moj Bog,
in ni ženska, je nekaj, kar se ne da
imenovati, je samo neko telo, morda tvoje,
razdeljeno med zvezde, med bežne drobce
vidne neskončnosti?

Umiram v tem iskanju, v tem kroženju
po ulicah.

Ne morem ljubiti vseh tristo hkrati,
ker sem zavezan eni sami, njej,
ki si mi jo dal v Raju.

Nekoliko vetrovni dnevi

Nori veter piha po ulicah, nad strehami.
 Z jokom golobice, umirajoče v globini
 kitare.
 Obme se zaganja nori veter.
 Da ne ločim več čaplje od sokola.
 Čarovnica me prisili, da zakurim ogenj
 v dimniku, sredi poletnega dne.
 Vso noč piha severni veter.
 S tesnobo osamljenega volka.
 Vse jutro piha vzhodni veter.
 Z glasom potopljenega zvona.
 Spominjam se lepih dni, ki se zdaj budni
 sprehajajo po tujih krajih.
 Nihče mi ne more pomagati: ne more mi
 pokazati, kako se razcveta češnja,
 ne more mi razkriti kompasa sončnice.
 Deklica, ki sem jo držal za roko v nekem
 blaženem mraku, je umrla v najlepšem
 majskem jutru.
 Veter me odnaša na otok osamljenih,
 kamor ne bo nikoli priplula moja bela
 krsta.
 Nori veter sili moje možgane, da se polnijo
 s praznino, v kateri se bo pretakala
 moja žalost in bo krožila vrtoglavica,
 ki me bo prisilila sanjati o vlaklu,
 v katerem bom jaz edini potnik.
 Odhajal bom proti kraju, kjer nož in škarje
 delajo ves dan v mojem srcu.

Mrtvi pesnik

Juretu Deteli

Kaj vse se lahko zgodi
zaradi bolečine mravelj,
zaradi upora kamnov,
zaradi srnjakov, ki se vračajo
v izgubljen spomin, z domotožjem,
ki se mu ne morejo odreči.

Bil je človek in vse ga je bolelo.

Bilo bi nesmiselno, da bi preslišal
klic tišine, ki je hotela otreti pot
s čela njegove muke.

Slišal je smrtne krike pod vsakim
našim nepremišljenim korakom.
S hudo tesnobo je odkrival sledi
smrtnega boja, vtisnjenih v prah,
v kamen.

Bilo bi nesmiselno, da bi preslišal
klic bitij, ki so se hotela
združiti z njim.

Blaž Prapotnik

Pet pesmi

Boj za glavno vlogo

Nočem biti list
ali samo poglavje
v zgodbi iz tvojega dnevnika.

Zdavnaj sem preživel Wertherja
a sem še vedno premlad,
da bi umrl z vzdihom
v kaki romantični tragediji.
Lahko mi odrežeš lase –
nič mi ne bo,
jaz nisem Samson.
In če ne veš,
Romeo in Julija sta bila
navadna amaterja,
žrtvi nesrečnih okoliščin,
in sedaj sta mrtva.

Zato spremeni scenarij.
Jaz se ne prepuščam naključju,
ker sem prestar za
zajebancijo (na svoj račun).
Če bom dal, bom dal vse,
drugače pa bom iztrgal stran
in ti pokvaril zgodbo.
Oprosti,
ampak jaz ne igram
statista.

Imam te

Imam te skrito,
 pa ne v srcu, ne,
 to je fraza senilnih romantikov.
 Imam te,
 ker so te izdali
 prstni odtisi na mojem spominu.

Ključješ skrita,
 globoko v glavi,
 tam, kjer so možgani najbolj mehki.
 Smehljaš se,
 tam nekje zraven hipofize.
 Varno zavetje tople sive gmote.
 Ostani, kjer si,
 prijetno je.
 Ne bo te mrazilo
 in ne bo ti vroče, obljubim!
 Možgani se ne segrevajo med obratovanjem!

Srečanje z Venero

Bilo je...

Nekje v mraku vesolja
 sta se najini orbiti skoraj dotaknili
 in pogled je spolzel po oblikah obraza,
 odtipal po volumnih telesa in
 se dvignil v oholo odmaknjenost.
 Morda sem zaznal tudi vonj
 ali pa sem si samo domišljjal
 to strupeno atmosfero,
 ko si drsela mimo.

Nihče ni opazil,
 nihče ni niti pomislil,
 da na Veneri ni življenja –
 a jaz sem vedel zagotovo:
 da si mrtva in pusta,
 ker sem nekoč, zdavnaj že –
 raziskal tvojo površino.

Skoraj idealna ženska

Nedosegljiva si,
 a se ti približam
 in te občudujem,
 ker vem, da se nikoli
 ne hihitaš brez vzroka.
 Nikdar pomenljivo ne šepetaš s prijateljico
 in ne hodiš
 z njo skupaj na sekret.
 Nikoli ne zvijaš zapestja navzven
 z navpičnim stebrom dima med prsti
 in s pametnim izrazom na fasadi,
 nikdar ne puhaš svinjarije poševno v zrak...
 Ko bi te imel,
 me ne bi vprašala po horoskopu,
 ne bi govorila v egoistični dvojini,
 ne bi, z ovčjim leskom v očeh – takoj
 začela odsotno sanjariti o
 biološkem smislu življenja,
 naravni reprodukciji
 in takih stvareh...
 Elegantno bi prikrla,
 da je življenje sestavljeno
 iz tisoč drobnih banalnosti.
 Čeprav slutim odgovor,
 nežno dahnem dve besedi,
 da začneš izginjati v meglici
 toplo izdihane sape na izložbenem oknu.
 Z obredno kretnjo se dotaknem
 stekla v bližini tvoje dlani
 in ti poklonim ledene rože.

Nekaj trenutkov me ti zasipaš z lučjo
 in jaz diham vate življenje –
 takrat sva srečna,
 čeprav tako sama,
 vsak na svoji ploskvi neskončne polravnine,
 ti v svoji negibni lepoti,
 ujeta v stožce svetlobe,
 in jaz v svojem gibanju
 proti ožini mraka prazne ulice.
 Bežen, skoraj boječ pogled nazaj
 te objame in spet zdrsne s tvoje popolnosti –
 ti pa se sploh ne ozreš.

Moj kamen

Korenine drevesa tvoje ljubezni
 so se ovile okrog mojega kamna
 v prsih.
 Z najtanjšimi nitmi si segla
 v vse obskurne razpoke
 tega kamna.

Tvoja usodna napaka, ker...
 So razpoke,
 ki vanje svetloba ne sme vstopiti.
 So razpoke,
 iz katerih veje strupeno hladen mrak,
 ki zledeni še tako vroče želje.
 In korenine zmrznejo.

Veš, moj kamen je poln razpok,
 zato mora tvoje drevo umreti.

Goran Tomčić

Prenehanja

Vse to je še mogoče. Mogoče je strgati kožo na bobnu,
mogoče je trgati mehke poganjke korenin, vse je
mogoče prehoditi, pomisliti kot noge, ki hodijo
hodijo hitre korake po velikem atlasu tišine,
kot ladje, ki parajo spomine po površini,
puščajo belo sled, ki se peni kot sen,

ki ga ne moreš dosanjati. Mogoče je slediti letu
ptice, mogoče je gladiti sklenino školjke, mogoče je
vonjati borov gozd, gledati v nebo kot
cvet agave, stiskati v pest sipino pest...
Mogoče je. Mogoče si tisti, ki bo vrnil čas
strahu, odvezemal strah pozabi.

* * *

Odnašaj prihajanje, premeščanje nedokončane noči,
v kateri so druge roke gradile peščene odločitve,
puščale izbrisne sledi. Z istimi besedami
oznanjaš čakanje, zavračaš pozabe
spomina telesa, napit si z agonijo vonja.

Vate je utopljeno odštevanje, ki te prebuja
v nepovratnosti mogočega, ki te nekje nedoločeno
ustavlja v označeni podobnosti, pušča te
neizrekljivega v poskusu, brezštevilnega v daljavi dneva,
ki te čaka v prelivanju neizgovorjenih barv.

* * *

Podoben si neznan rastlini. Z razvejanimi koreninami
 puščaš v steklenici sloje usedline prisotnosti, širiš se po
 prostoru, ki bi hotel biti smrt tvojega prodora,
 kot spomin filma, opis kadra, slutnja glasu.
 Zares, utihnila je vera v govoricu neznanega,

prepoznani so okrutnost in strah, nezvestoba in beg,
 opravičeno je odnehanje, pričakovanje udarcev, podobnih
 ritmu pokanja v hrbtu, padanja rožičev. Geografijo
 telesa utapljaš v področje dna, tečeš skozi stene
 rdečih koral, po bližnjem kamenju, produ.

* * *

Ne bo nas pozabila nostalgija velemesta, spomin
 na padec Challengerja. Ne bom šaman v tvojem vigvamu,
 še naprej boš prisluškoval naraščanju industrijske
 reke. Brskal boš s prsti po rdeči zemlji,
 vendar ne boš otipal krede, ne boš se spominjal jezika
 svojih prednikov, ne boš vrezoval njihovih ornamentov.
 Tebi bo zadostoval video, ki bo neprestano
 vrtel reklame za levi's 501, neonske linije namesto
 rib v akvariju, AEG električna ura, ki brezšumno
 odbija prenehanje and this is. I know that.

Fosforescentna žalost

Pepel in prah, to si, osušil si svoje
glinaste idole. Vse naokrog je tišina.
Sediš čisto sam v krogu in že si siv,
vse, prav vse, kar je v krogu,

vse je belo. In ničesar ni izven kroga.
Črn si, smrt te je umorila. Z njo je
vse izpolnjeno. Strah te je in vode in teme.
Severne svetlobe in velikega neba, neskončne

atmosfere. Ti, ki poganjaš iz lupine
skalnatga cveta, ti, ki ne preneseš
osjega brnenja. Šakalov, hijen. Sveti
kamen je v tvojih očeh.

Marmor tvojega pogleda je nežen
kot satovje belega panja. Lovec si
zaspal na jelenovem okostnjaku.
Kaos in arhetip časa. Neolitska žalost.

Vetrovi, burje, vsega te je strah. Povzpel bi se
na vrh sveta, toliko žalosti je v tebi.

Tiste davne žalosti. Tiste stare glinaste
krogle, ki varuje kristalno srce.

Zore ni lahko prenašati. V njej vladajo
živali. S kostjo udarjaš po kamnu
in slišiš, v plitvini se igra zlatorog in
čaka. To te boli bolj kot tišina.

Moratorium Day

Zapri oči, jelen. Globoko jih zapri.
 Jaz sem strašnejši od tvojega strahu.
 Moja zastava? Nikogaršnja zastava, in kamorkoli
 jo zabodem, rastejo jagode, rdeče, gozdne.
 Tam se kopajo kače, tam slačijo kožice.
 Zapri svoje rožnate oči. Strašno je
 videti okamnelo kačo na kamnu.

Strašno je videti ranjeno kačo, njeno
 vročo strupeno kri. Frajer, si rečem,
 drget roke. Frajer, si rečem, kako se je
 dobro furati po tej reki,
 kako je dobro vohati gnezdo. Jelen,
 zapri oči. Zapri jih do sna. Zapri
 jih do mene. Poženi moj kanu, ki je poln kož.

Hangar

Toreador y la muerte

Pustiš, da odjekne udarec
 pokrova vodnjaka. Ne spomnijo te
 močeradi na zidu.
 To poletje je bolj nežno kot papirnati
 avioni. Dokler gledaš video, ali bi zmogetl
 več kot dvesto po španski avtocesti.

Fuck off, cowboy

Pognal si svojega sabba, svojo solzo brez dna.
 Prečesala sva hitrost trajanja,
 a dokler sva sama na prerijski avtocesti
 in ko gredo mimo naju kolone vlakov,
 se slišiva.

Samo še danes
 si zaželi naježeno jutro, naj umolkne
 vzhodni veter, cingljava ropotanje
 in zvonec, hey, cowboy, izvleci tequillo,
 škrlatna nevihta se pripravlja, da bo okarala dan.

Lupina

Z vrhom kajaka razpiram lokvanj.
 V nekem killykeenovskem ovinku
 naju zibajo trenutki oceana,
 iz ginsenga so tvoja tolkala.

Z vrhom surfa sekam val.
 V nekem peščenem zalivu
 dež lomi peno, tvoj nasmeh
 je lomljiv.

Prevedel Stane Mažgon

PROZA

Brane Mozetič

Passion

(odlomki)

1.

Komaj sem čakal noči. Ves dan je bil brezzvezen, premetaval sem se po postelji, si nosil hrano, prižigal radio, preklapljal, ugašal TV. Od časa do časa je zvonil telefon, nagnusni tipi, ki niso vedeli, kaj bi s sabo, nobene konkretne ideje. Toliko, da so klicali in čakali, da jim kaj navržem, jih spravim ven, celo povabim, da bi nakladali, nakladali. Mogoče bi šli kar v posteljo, ampak ni se mi dalo, da bi pospravljaval kozarce, piškote, da bi se umil, oblekel, da bi se trudil z njimi. Morala je priti noč.

Bil sem skoraj prvi med bučnimi zvočniki. To je bil pravi počitek. Čisto nemo-goče, da bi se mi po glavi podile nore skrbi, misli, še želje komaj. Ves ta hrup in luči so bile povsem dovolj. Hodil sem po prostorih, se nasmihal obrazom, figuram, ki so postavale ob stenah, ali se zaganjal med tiste, ki so migale, se vrtele, silovito iskale ravnotežje.

Ni mi bilo do tega, da bi se zagledal v postavnega plesalca, spremljal njegove gibe, brskal pod njegovimi oblaci ali se utapljal v njegovih očeh. Ali da bi izsledil drugega, poplesoval z njim, ga od časa do časa pogledal, se ga nehote dotaknil, mu sledil do šanka, kakšno rekel, izmenjal par vprašanj, da bi končno obtičal s cmokom v grlu, ker ne bi več znal naprej, kako mu vendar reči, da mi je všeč, da bi ga rad zgrabil, povlekel cunje z njega, da bi bil rad z njim eno noč, dve noči, več noči, če samo ne bi govoril.

Slabo mi je bilo od vseh teh fac, ki so kar boljščale in se niso premaknile, ki so blebetale, se graciozno pomikale, se nastavljale po sekretih, si ogledovale kurce, zardevale, se zapirale v kabine in še stokale nenaravno. Seveda, iskal sem prvo žrtev. Hotel sem narediti obračun, da se sčistim, da si nabere novih moči.

Prvi je bil mali ekstravagantnejš, verjetno si je vselej želel postati nekaj velikega, pa je le služil. In mogoče je tudi mene spoznal zato. Nekje na drugem koncu je možato hodil sem ter tja poba s pivom, mogoče nekakšen letalec, ki se je moral vselej napiti, da je prišel v to klet. Dal sem jima čas, saj se mi je zdelo boljše, da se spočijem v udarcih na ušesa, da se spotim v pregibanju telesa in da se obenem eden ali drug izrabi v svojem upanju, da se mu bo vendarle nekaj zgodilo. Letalec je bil vse bolj majav in nekemu možakarju je bilo v pravo veselje, da ga je lahko podpiral, mu držal flašo ter se povsem možato držal. Seveda bi ga želel nataktniti, celo oba, ampak verjetnejša varianta se mi je zazdel ekstravagantnejš, ki je ves usnjen krilil po plesišču. Zdi se mi, da sva se oplazila v plesu. Se pravi, v nekakšni množici sva plesala, seveda sem ga opazil in mu bil vedno bliže. Pojma nimam, zakaj se mi je zdel pravi. Mogoče zaradi svetlih las ali odsotne držbe, kot da nikogar ne vidi, kot da si nikogar ne želi. Netelesen, čeprav zasvojen z glasbo. In potem besede, te me vedno vržejo po tleh, že glas, ali kar govore. Nekakšen jezik, ki mi je tuj, ogaben. Babica je vselej govorila, da bi rada hitro umrla, da bi kar zaspala, čez noč. Mislil sem na to, ko sem ga gledal, in kako se je pred meseci peljal k meni, da prespi.

Kako se je kar oblečen vrgel v posteljo, govoril, da bi rad samo spal, pa se pustil sleči, pustil je vse, samo poljubljal se ni. In kako je potem skoraj jokal, kako pocukrano, ker ima menda prijatelja in si tega ne sme privoščiti in bi zdaj kar šel, in je kasneje spet prišel pa se spet pustil, dokler se ni spraznil, pa spet jokal, pa spet... Ne bom tako lahko umrl, videl sem dosti slik, poslušal sem cele ure Ulricha, ko mi je opisoval mesece, dni, ure propadanja. Nekaj vlažnega je bilo v vsej njegovi zgodbi o strastni ljubezni, pa ni bila barjanska megla, ne romantična jutranja rosa pod dvema golima telesoma. Kot spolzka pot.

Plesalec je prihajal in odhajal, kaj vprašal, pustil sem si kupiti pijačo in še vedno čakal. Tja proti jutru me je vseeno prosil, če lahko prespi pri meni. Seveda, rekel sem mu, da še ne vem, ter se napotil na lov med prikazni. Da bi stopicljaj za mano, se spraševal, grizel. Ali je bil sploh zmožen česa takega, kaj ni bilo življenje bolj preprosto. Seveda me je čakal, čisto do konca, da sem mu pomignil, in sva šla, počasi, kot da se mi ne mudi, ko so udarjali njegovi škornji, rahlo pokalo usnje. Za vrati sem takoj začel, nisem pustil, da se sezuje, sleče, upira. Sploh se ni. Porinil sem ga proti postelji, in če bi hotel, bi me gotovo lahko odrinil, me počil, pa mu je bilo prav, prav, kljub nekemu prijatelju, in nisem spraševal in nisem čakal.

Zgrabil sem ga za glavo, mu jezik potisnil globoko v usta in z rokami stiskal usnje, kožo pod njim. Mudilo se mi je, moral sem hiteti, še preden se zave, še preden ima čas za tvezanje neumnosti, sem mu moral potegniti hlače dol, ga položiti na rob postelje ter priti vanj, pa naj stiska zobe, kolikor hoče. Ujel se je v tempo in prav hitro sem čutil, da mu prihaja. Ali je smrt taka? Ko te vse boli, da je za znoret, ko komaj dihaš, ko si želiš samo, da bi bilo vsega konec, tudi za ceno, da se nikoli več ne zbudiš, ne zaveš, da nikoli več ne vidiš, vohaš, čutiš, misliš, nič, nič. Ali sem mu dajal tako smrt ali je bila že v njem? Hotel sem ta obračun. Močno sem ga grabil za usnjeno jakno, vsa je bila že povlečena dol, hlače pod kolena so bile vse mokre, butal sem vanj, on pa je stokal, da mi je šlo na bruhanje.

Ves ta drek o spanju, prijatelju, nepoljubljanju, vse te verižice, vsa igrarija, ko je šlo vendar za vprašanje obstoja. Spustil sem vanj to seme in tako obležal, dolgo, utrujen, dobro, da me ni videl v obraz, moral sem biti grozen. Še vedno sem grizel usnje, da ne bi kričal. V glavi se mi je delal ogromen prepad, v katerega sem letel. In potem ne bom več mogel pomisliti nase... bila je ena sama groza. Ali se je ona spraševala, kaj bo potem? Ali je bilo že prepozno, ko je bila bolečina prehuda, telo odveč, razpadlo. Kako hitro bo to šlo? Ali bom čez pol leta še lahko hodil, ali bom še lahko seksual, ali si bom upal v bar?

Čutil sem, da mu nekaj mezi po stegnih, odhaja. Vstal sem in se šel umiti. On je kar slonel na postelji. Sklonil sem se mu do ušes ter mu zašepetal, naj se uleže. Ali mi je bil zdaj drug človek? Mogoče zaznamovan? Stisnil sem vse to njegovo usnje k sebi in molčal in upal, molil, da bo tudi on molčal.

2.

Pokličesh enkrat na vsake pol leta. Tedaj, le kje pa si, in, kako pa si, že kar naprej te iščem. Ah, kar ne morem te pozabit. Ti si moja edina zvezda. Vedno se spomnim nate.

Mogoče bi mi moralo biti prijetno poslušati, ne vem. Včasih se počutim, kot da bi se delal norca iz mene. Takrat mi je še kaj bilo, ampak preresno sem jemal. Nisem razumel, da moraš frčati, da moraš iskati, da nujno ne smeš nikogar najti, ker bi te to ogrozilo. Mogoče tvoje iskanje. Pa vendar rabiš neko daljno zvezdico, ki se ti posveti enkrat na pol leta. Lahko, da hočeš še kaj več, saj veš, tisto stiskanje po postelji, da bi ležal razkrečenih nog in sprejemal. Za eno noč, ker drugače ne bi bilo več zanimivo, ne bi mogel idealizirati, zvezdica bi ugasnila. Kako si prišel – skozi nesrečo, seveda. To je že tako ena tvojih najvažnejših drž. Zakaj je bil tisti tretji nesrečen primer – verjetno še sam ne veš. Ali si takega naredil, da je bila pač nesreča tu. In tako v nesreči si ležal poleg mene, mogoče si celo hlipal. Moral sem te božati po laseh, ko si bil tako blizu mene. Kar stisnil si se zraven, tako velik fant in tako nesrečen. Ranljiva duša. Pustil si, da sem se z roko začel sprehajati po tebi in ne vem, ali si kaj vzdihoval, ali od ugodja, ali od nesreče. Kaj nisi ponavljal, ne, raje ne bi, samo spiva tako, pa se ti je kurac v hlačah dvigoval, mišice napenjale, da si se me začel tudi malce dotikati. Presenetil me je tvoj debeli in velik ud, zavrtle so se moje predstave, kako ga zadiraš vame, prav do konca, ti, nebogljen fantič svetlih las, kar tako nesrečen. Jemal sem ga v usta in tvoje močno telo me je spodbujalo, tvoja pasivnost mi je govorila, šepetala, naj pridem. Takrat sem kar porival vate, mogoče malce zadržano, ker nisem razumel, ali bi rad še bolj, ali je treba več.

Tudi nisem vedel, kaj bi sicer s tabo. Na neki način si bil nežen, še bolj pa pravzaprav prepuščen, prepuščen vsemu. Ne verjamem, da je bil najin spoj kaj nevaren, ali pač. Vse prevečkrat si bil nesrečen, vse prevečkrat si iskal zvezdice, bežal, se prepuščal. Pa to je bilo treba izluščiti iz tvojega govorjenja, ker si zgodnice ovijal, zavijal, previjal v nebeški prah in nisem nikoli razumel, kaj se je pravzaprav doga-

jalo. Dogajalo se je tisto, kar se je vedno, čisto običajno, kot za vsakimi vrati, v vsaki postelji.

Tokrat čakam, da me spet pokličeš. Čeprav se to kot vedno zgodi ob najmanj primernem času, ti takoj rečem, da bi te rad videl, da je nujno in sploh. Zmeniva se v mestu, poslušam tvoje štorije, ti naročam pijačo, še sam kaj potarnam, ti mogoče kdaj pa kdaj pogledam pregloboko v oči – kaj bo vžgalo, otožno, navihano, poželjivo ali veselo? Hočem te spremiti do doma, prihaja ti na misel, kam vse bi še šla, in tu bi srečala tega, tam onega, jaz pa trmoglavim, da ti moram še nakaj pokazat, da greva k meni, ker imam celo nekaj pijače in zunaj je mrz in ura je pozna, pa čeprav zjutraj delaš, pa čeprav mi ves čas govoriš o nekem črnolascu, ki te tako obvladuje s svojo postavo, z nastopom, da bi ga najraje poklical, se mu vdal, doživel noč z njim, ker je to vredno, ker drugače ne gre, ker te to muči, praviš. Kljub vsemu te zvlečem do svojega vina, da se ti pogled megli in ponavljaš, kako je pozno, kako je bilo nekoč lepo, kako sem bil prijazen do tebe, kako me še vedno ljubiš, kako bi bil rad z menoj, kako bi skupaj delala, kako... Kot da ti gre kar na jok, in če rečem, da še ni vse izgubljeno, jecljaš, izgubljeno je, izgubljeno, ti me več ne maraš, ti si zdaj drugje, nimaš časa zame... Stopim k tebi in vzamem tvojo glavo med dlani, tako nad tabo, da se sklonim in ti brez besed porinem jezik v usta. Medtem ti že slačim pulover in srajco, grabim ti po glavi, po rokah, odpenjam pas, dvignem te in povlečem za sabo. Kar zvrnem se nate, da obležiš, še vedno obračaš glavo, jaz pa ti slačim hlače, dokler nisi gol pod menoj. Tako v srajci in v kavbojkah ti sedem prek prsi, si odpnem zadrgo, izvlečem kurca, malo dvignem tvojo glavo in ti ga potiskam v usta. Skušam se vživeti v vlogo posiljevalca, skušam biti čim manj nežen, skušam biti tvoj vladar, gospodar, ker se mi je vedno zdelo, da je to tisto, kar rabiš. Še kar vzdihuješ, se dušiš in vendar se prav nič ne upiraš. Z roko ti sežem med noge, prek trdega kurca in jajc, s prsti prijemljam po riti, enega še zarivam v luknjo, pritiskam. Dvignem se, ti razprem noge in te mažem s sluzasto snovjo, masiram, vtikam prst, dolgo časa, da se vse bolj napenjaš in me že vlečeš nase, grabiš za mojim kurcem, da ga končno le potisnem vate. Butam vate, razmišljam, da mora to trajati, da mora biti vse siloviteje, da se moram raztresti, da mi ne pride prekmalu, da se spet ne utrudim, da zmorem vso to nalogo, ki si mi jo zaupal. Vroča, že vsa znojna, se v silni ihti udarjava po postelji, dolgo, vse bolj utrujena, dokler ti ne pride, dokler mi ne pride.

Prežeta obleživa, mogoče sva si skoraj tuja, ampak jaz sem se odločil, da ti bom zadal še težje breme. Ne samo, da sem vstavil seme vate, dal ti bom tudi vedenje. Ker si mi vseeno všeč, ker si se tako trudil dokazati, da me rabiš, ker si tako prikladen, da te obdržim razprtega pod sabo, do konca, do konca...

Ne vem, kako naj začnem. Katere besede naj uporabim. Kako naj se izgovorim, opravičim, ali naj raje napadam. Po dihanju čutim, da že spiš. Tvoje noge so težke in s težavo se rešim objema. Stopim po cigareto, vse, kar imam na sebi, je vlažno, sluzasto. Slečem se, da me zebe, pred očmi mi migota moje kužno seme v tebi, ki bo ali ne bo opravilo svojega namena. Kakšen je pravzaprav moj namen? Maščevati se vsem zaradi tistega pravega, ali enostavno sebi dokazovati svojo moč, ali radostiti se, ker ne bom sam? Zakaj bi ti povedal?

Da te priklenem nase ali da boš sejal seme smrti? Kako čutim svojo smrt, ali mi je blizu, ali jo ljubim in bi jo rad delil, ali je kazen, ali slučaj, ali se vse konča, ko me ni, ali te rabim? Ali te posilim, da boš z mano, da boš živel hitreje, delal hitreje, da se boš ožele vame? Ali da te bom lahko sprejel vase, da ne boš več ležal, pa bom vendar tvoj gospodar, tvoje ga življenja, tvoje smrti?

Ko se zbudim, si še vedno negiben, na trebuhu, odkrijem odejo in gledam tvoje telo. Rahlo, da se ne zbudiš, grem po njem, da si te spet želim, ali šele zdaj zares. Ležem nate, nežno te poljubljam po hrbtu, vidim, da imaš oči odprte, mimogrede zdrsnem vate ter se počasi prepuščam polzenju, odkrivanju tvoje notranjosti, čeprav sprva stiskaš zobe in potem globlje dihaš. Tako gre do konca. Ko obležim, kako to, da se nič ne bojiš, ker nisi rekel, da ne, ker se nisi umaknil, ker nisi omenjal smrti. Ali tako zaupaš, in komu sploh lahko zaupaš, kako, kot da bi jaz kaj vedel. Ali se tako rad igraš, se prepuščáš usodi, kaj se ne da spustiti tistega občutka, ko brizgne sperma vate, ko se ti cedi v usta, ko jo ližeš, ko te kdo napolni... Kako veš, da v meni ni smrti, da ti je nisem ravno podaril, kot največji užitek, hiter razpad, zgnetenost v nekaj let? Si tiho, ti ne dam do besede? Ali nisi mogoče ti sel smrti in si me že zdavnaj zaznamoval, da bi si sklatil zvezdico, da bi mi uničil delo, veselje, zdravje, ali kar tako, ker na to sploh nisi mislil, iz užitka, iz enega tesnega stika, ko si se razprl, ko si želel... Zdaj se sliši tista grenkoba, čutim obup v svojem glasu, vidim njegove oči, kako se razpirajo, medtem ko moj ud še vedno počiva v njem. Prilepljen sem ob kožo, telo, ki se bo sušilo, ki bo prah, in te oči bodo še vedno boljščale, še potem, ko bodo že mrtve... Ko bi večkrat poklical, ko bi se večkrat spomnil name, bi vedel, da sem bil bolan, da so mi dva tedna zbijali vročino in mi povedali, da sem kužen, da bom umrl prej kot moji bivši sošolci, verjetno prej kot stari, mogoče prej, kot sem si mislil. Vedel bi, da je nekaj narobe. In da je mogoče tudi s tabo nekaj narobe ali da bo zdaj, ko sem v tebi, ali da bo šele zdaj prav, ker bova povezana, ker bova skupaj in bo moja smrt tudi tvoja in...

Ali si se zbudil, kot da se je nekaj premaknilo, si zaprl oči? Kaj misliš? Zdaj sem tiho in te gledam, počasi te zapustim, kot da bi se čutil krivega, zvalim se s tebe, se pokrijem, da čakam, čakam, tudi ko že vstaneš, mogoče zbeگان, po stegnu ti polzi sluz in seme, oblačiš se, čakam, tudi ko nekaj pobiraš, zapreš vrata za sabo in te ni več.

Vem, izčrpan sem, komaj sem uspel, ta vloga gospodarja, vnil se boš, mogoče že danes, jutri, breme bo pretežko.

3.

Nino je bil težji primer. Že dolgo ga nisem ne videl ne slišal. Gibal se je v nekih, meni povsem neznanih in dokaj skritih krogih. Člani so ustvarili nekakšno ložo, zdaj so se dobivali pri enem zdaj pri drugem in se spuščali v vse mogoče igrice. Če je prišlo do zapleta, so koga odstranili. Od časa do časa se je slišalo, da je bil eden okraden, spet drug zaklan, neznani pijanec je zmrznil, enega je priprla

policija, eden se je izgubil v tujini. Vse mogoče se je vrtelo okoli, od privatnikov, direktorjev do pravih klošarjev. Skrivna prihajanja in odhajanja, nešteto spletk, tihih telefonskih klicev, anonimnih groženj, predrtih gum. To je njega zabavalo in venomer se je počutil gospodar položaja. Če ne, je bil užaljen, kujav, popadljiv. Poklical sem starejšega znanca ter mu začel obljubljeni nenavaden seks, mlado meso, obupno strastnost, dolgega kurca, kar mi je že padlo na misel. Vedel sem za njegove skrite želje, za vse pripomočke, ki jih je hranil v omari. Zmenila sva se že dopoldne, pobrala bič, lisice, jermene, črnega kurca v škatli in se odpravila k Ninu domov. Zdelo se mi je, da je v glavnem ob tem času doma ter čaka stranke. Dolgo sva stala pred vrati. Mislil sem, kako sladek zna biti, čisto zaljubljen, in vse tiste besede, ki mi jih je šepetal, znal je doseči svoje. Potem me je nenadoma spravil na kolena, ga potegnil iz hlač in mi z njim mahal po obrazu. Ukleščil me je, potisnil ob zid, me držal za lase, mi ga tlačil v usta, porival ven in not, da mi je glava tolkla ob steno, da mi je šlo vse bolj na bruhanje in bi ga ugriznil, če me ne bi bilo tako zelo strah. Ni mu prišlo v usta, nalašč ga je potegnil ven, da mi je špricnilo po obrazu, in me je še dolgo mazal sem ter tja. Dokler ni popustil prijema, se sklonil k meni, rekel: »Vidiš, kako si priden. To rabiš, ti požrešnež. Si zdaj zadovoljen? No, zdaj se pa še ti zdrkaj. Pa da ne bo dolgo trajalo!« Verjetno sem ga strašno sovražil ali pa me je bilo sram, da mu vse to pustim. Vrata so se končno odprla. Izbuljil je oči, nekam tečno vprašal, kaj pa bi rad. »Kar tako, oglasil sem se, bila sva tu blizu. To je moj prijatelj, ki bi rad v nekaj investiral. Mislil sem...« To ga je zanimalo, vedno ga je zanimal denar. Mogoče samo to in pa poniževanje, ali boljše vladanje. »Sicer nekoga pričakujem, ampak kar sedita. Kako si kaj ti? Še vse po starem, ah, ti navihaneč? Bosta kavico, takoj bo.« Seveda je opazil uglašen videz mojega znanca, poslovno obleko, poslovni kovček, zlato uro, prstane, odlične cigarete... »Jaz bi moral še nekam skočiti, dve ulici naprej. Ampak čez pol ure sem lahko že nazaj. Vidva se kar zmenita, posli mi nič ne gredo.« »No, sicer nekoga čakam, saj veš, biznis, ampak bom že kako, lahko mu napišem listek, naj pride jutri, ti boš pa itak samo potrkal, da bom vedel.« Zmuznil sem se na ulico, zavil okoli bloka malo dlje ter sedel na prvo klopeco. Težko sem si predstavljal, kako je zdaj pri njem. Ali le govoričita ali sta se takoj spravila na posel. Moj znanec je moral biti gotovo navdušen, saj navadno ni prišel do takih fantov na tako lahek način. Moral je biti previden, nikoli se ne ve, kaj pripelješ domov. Pa tudi izkušnje so storile svoje. Nino pa se je gotovo oblizoval, ponujal svoje telo in ves čas razmišljal, kako bi stvar obrnil, kaj vse bi se dalo izvleči iz starega. Pustil sem jima ta romantični del in čez pol ure potrkal. Iz torbe sem potegnil vino, ga podal nedolžnemu Ninu: »No, bomo zapili novo kupčijo? Saj me ne zanima, kaj sta sklenila, samo da sta zadovoljna.«

Sedaj je bilo treba uresničiti načrt. Vse nakladanje je prehajalo v opolzke vode. Preselili smo se na Ninovo posteljo, ta se je stiskal k staremu, jaz pa sem oba nalival z vinom. Stari je začel praviti vice, Nino se je zvijal od smeha, ga trepljal po nogi. »Veš, stari ima rad trde prijeme«, sem mu namignil. Zdaj je vstal in se staremu usedel štoparamo. »Ali ga kaj čutiš, tu za vratom, a?« Stari se je režal ter začel kar naprej ponavljat: Ti žverca mala. »A bi ga, a bi ga?« je tulil Nino. Spet je vstal, plesal po postelji, se zviral, si začel odpenjati hlače, stari pa je grabil za njim. »Proč,

s temi svojimi umazanimi prsti, te smrdljive tace, stran!« Zgrabil ga je za glavo in mu pod nos pomolil svojega lulka, čisto mehkega. »Daj, ti ga pa sleci, podriva ga,« mi je zaklical, kot da bi bili na bojnem polju. Skočil sem in začel vleči cunje s starega, medtem ko je ta oblizoval in gotal Ninovega kurca. Videlo se je, da mu vstaja, bolj ko je grabil po pleši in jo potiskal k svojemu trebuhu. »Zveživa ga,« je rekel, skočil s postelje, se stegnil podnjo ter privlekel ven nekakšne zapacane vrvi. »Ne, moj kovček«, je zastokal znanec in pokazal proti mizi. Seveda, tam je bilo vse. Stopil sem ponj, ga odprl, da je Nino ostrmel. Kot nor je zgrabil lisice, že je vklenil starčeve noge, ga potegnil na tla, da je udarilo, mu vklenil še roke na hrbtu, zgrabil jermene ter ga začel tolči. »Na, ti umazana svinja, na, tako te bom nategnil, kot še nihče.« Slekkel sem se in mu pomagal, z eno roko sem starega tolkel po riti, z drugo pa sem začel drkati Nina. Vse bolj je udrihal, sopel, ni več sledil, režal sem se in čakal trenutek, ko da nogi toliko skupaj, da mu zaskočim okove. Tedaj sem mu ga malo spustil, da mu ne pride, mu objel gležnje z železom, ga podrl na tla, se zvalil nanj ter se še vedno režal. Jezik sem mu potisnil v usta, se prižemal obenj, obenem pa staremu osvobodil roke. »Kaj ko bi zamenjali vloge?« sem zakričal. Z Nina, ki je začel opletati, sem potegnil srajco, stari pa ga je že izdatno fafal. Nino je bil spet pred vrhuncem. Ali je bilo prav, kar sem delal? Ali sem mu vračal ali pa je pravzaprav še bolj užival? Ali sem jaz užival? Vse se mi je gabilo, rad bi čim prej odšel, zapustil to sobo, to ulico, pozabil. S starim sva ga obrnila na bok ter mu zvezala roke, glavo, prek prsi, prek stegen, čisto sva ga povezala v njegove umazane vrvi. Znanec se je prisestal na njegovega kurca in stiskal vrvi. Vzel sem vazelin, ga razmazal po Ninovi riti, le nekako prodril vanj, ga grabil za glavo in fukal. Ne vem, komu je prej prišlo, Ninu ali meni. Obležali smo tako, stari je imel še vedno kurca v ustih. Ne vem, zakaj Nino sploh ni nič kričal, ne prej, ne zdaj, bil je tiho, kot da bi spal. Z znancem sva vstala, se oblekla, pospravila stvari v kovček, nazadnje razvezala par vozlov, zaprla vrata za seboj, se spustila po ulici, nisva govorila, na avtobusu sva bila tiho, šele ko sva se razšla, je rekel: »Bilo je dobro.«

Sonja Dimic

Sodnice in odvetnice, zakaj potem jokate?

»Prosim te, Žuža, ne bi malo bolj dvigala noge, tole je podobno že...«

»... pasjemu ovohavanju,« je zadihano zavpila.

Naslonil se je na klavir in se zadovoljno nasmehnil.

»Če bi malo bolj poslušala ritem, ti ne bi bilo treba citirati mojih velikih besed.«

Nagnila je glavo postrani, malo zamišljeno, malo gladiatorsko, in spet ni mogla ostati tiho.

»Imam pač glavo in noge, če še nisi opazil, dvomim.«

»Kaj dvomiš?«

Ukvarjanje z mladimi baletkami, ki ne bodo nikoli prišle dlje kot do zbora, je bilo jalovo delo, kljub temu pa je ljubil nemogoče stvari, zelo ljubil glasbo in te ošpičene zaletavke. Zato je vsako popoldne visel v tej okrogli sobi, poslušal napačne note predpotopnega mojstra, ki je včasih pozabil doma obvezni metuljček; se po vajah zapijal v gostilnah z umetniškimi pijandurami z umetnim pripovedovanjem umetnih pravljic, ob treh zjutraj pa pozvonil pri vratih v lastno stanovanje in objemal zaspano ženo, ki ga ni nadirala, ker ni dal delati dvojnih ključev. Ha, ha, saj mu tudi dovolila ni. Ha, saj ga je imela samo zato, da jo je lahko nategoval...

»Žuža, oprost, nisi opazila, da si se zredila, na tla te vleče...«

Kar bi rekla, bi bilo preveč, zato je samo zamahnila z roko proti njemu in prerezala gost in omamen zrak, prezračen in skrtčen oblak okrog njenih nog... saj ima ženo doma, pa naj njej meri špeh, če ga ima sploh kaj. Seveda ga ima, ne sicer zbitega in ritmično sklesanega, je namreč odvetnica, ki veliko presedi, je pa menda kljub temu primerno prevlečena... jo je že parkrat videla. Jo je že parkrat zabodla z očmi, jo je že parkrat pribila na križ, jo je že parkrat opljuvala in potem zadušila. Kako lahko nekdo, ki tako ljubi žametno drsenje nog po parketu, lastnih ali tujih, kako si lahko taka ženska brez kakršnegakoli sramu privošči sovraštvo do neke odvetnice.

»Baletke so angeli brez kril, krila skrivajo,« ga je citirala in se zakadila proti ogledalu. Včasih ga je citirala v mislih in pri tem pozabila na glavo.

»Kdo ima pa čez tvojo glavo?« ga je zaslišala.

»Baletke so angeli brez glave, glave skrivajo,« je obrnila kazalec v drugo smer.

»Samo pazi, da jo boš na koncu zmeraj našla. Žuža, veš kaj, daj, malo misli, kaj delaš, ne poskakuj za ritmom, poslušaj, kaj sledi, ne, kaj je, a me razumeš, poslušaj trenutek pred vstopom, ne pa da drviš za ritmom in potem čakaš, ko bi morala ravno najbolj... Usedi se.«

Posadil jo je na stol, šel k Metuljčku brez kril za klavirjem, se menil z njim, dobrohotno in trepljajoč ga po grbavem hrbtu, kažoč mu sumljiva mesta na notnem črtovju, smehljajoč se namrgodenemu starčevskemu vseznalstvu, potem pa ga že zagleda, kako spet teče proti njej, jo prijemlje za ramo in ji razlaga...

»Kaj naj zdaj, tega starca poslušam, kako išče notne liste pod klavirjem, Jaro, mene že noge bolijo, ne morem zdaj sedeti tukaj in poslušati njegovega škrtanja.«

Če je rekla, da jo bolijo noge, je pomenilo, da bi rada, da jo navije za pet ur in jo pusti plesati vaje ali pa program, karkoli, samo da lahko pleše, če je pa on na to odgovoril: »Ne zaslužiš, počakaj,« kar je zdajle tudi rekel, je pomenilo pa smrtonosni prepad, ki ga je v tistem trenutku spet začutil do svoje žene in njene sedeče odvetnice pod križem. »Preveč si živa, ne prehitvaj, najprej moraš slišati vso glasbo v zraku, potem te šele spustiti v telo, a je prav?« in je bil že spet na drugi strani, čim dlje od nje, ker jo mora pustiti samo, kadar posluša, že tako se težko vključi v golo glasbo brez gibanja. Stari Metulj je igral, onadva pa sta se gledala vsak na svoji strani in poslušala. To je znal že na pamet, ampak zanjo je pa dobro, da se nauči poslušati od zunaj, najprej od zunaj, potem šele od znotraj...

Kaj mu sploh pomaga, če pusti, da jo nateguje, če pa potem ne ve, kaj ji je, in joka? Odvetnica, ki malo nosljivo zagovarja svoje razdejane kliente, služi težke denarje in mu zmeraj, kadar se vrne ob treh zjutraj in jo nategne, joka naravnost v obraz, zakaj, pa še zdaj, pri trinajstih, ne, ni res, štirinajstih letih, ne ve. Obred. Ni obred samo glasba, tudi štirinajstletno parjenje je obred, le da je glasbi prišel do dna, svoji ženi pa ne. Zakaj se mu potem ponuja, če pa na koncu zmeraj joka? Poskušal je že govoriti z njo, ker je slišal, da potrebujejo ženske po tistem nežen pogovor, ampak to ni res. Pri njima je bilo ravno nasprotno. Ona se je zaprla vase in začela jokati brez besed, on je pa govoril in govoril ... neumnosti, ampak samo da je govoril, moral je, pa še to samo na začetku... spremenila ga je, njegova odvetnica s pravičnim razdajanjem in nepravičnim jokom na koncu. Imela je namreč nos za pravičnost, to je moral priznati, ne glede na to, da se je morala najbrž piflati tudi paragrafe, ampak tako, nagonsko, je bila zares izredno prepojena s pravičnostjo. Tega ne smeš, to ni prav, to ni pravično, to je... da je skakal po njej, to je pa pustila in celo zahtevala, čeprav si on včasih sploh ni želel ali pa ni imel časa; to je pustila, ker to je bilo pravično, pol na pol, pravično... kam je spadal tisti jok na koncu, pa ni vedel in nikoli ne bo, oba bosta starčka, pa bo še zmeraj jokala. Ja, najbrž ga bo hotela tudi takrat, ko bosta že stara, prepričan je, ker je preveč pravična. Pa ko bi bila pri zapeljevanju vsaj mučeniška, je bila pa zares zapeljiva, z glavo in telesom prisotna, pravična... Zakaj joka? Da ne joka zaradi njega?

Z enim ušesom je poslušal glasbo, z enim očesom gledal Žužo in nadzoroval njeno ponotranjanje glasbe, ostala dva vsiljivca je imel pa zaprta, slepa in gluha. Ženo vendar ljubi.

»Zdaj si slišala.« Zavila je oči pri teh njegovih besedah, ker je menda včasih igrala klavir in je imela nekaj pojma.

»Ja, Jago.«

»Zdaj pa od tam naprej, ko čakaš na ostale.«

»Ja, Jago.«

»Prosim?«

»Nič. Če se boš še malo ukvarjal samo z mano, bom dobila greben.«

»Ne bi škodil, bi mislila vsaj na greben, medtem ko plešeš.«

»Zakaj zmeraj vpiješ name, da nič ne mislim, če si pa skoraj glavo razbijem, tako mislim, a se ne opazi?«

»Ne mislim jaz tistega mišljenja, ampak ritem. Z ritmom moraš misliti, a te še zmeraj nisem naučil, z ritmom, ti moraš imeti ritem namesto možganov...«

»Kje?«

»V glavi.«

»Ja? V glavi?«

Nekaj časa je trajalo tole njuno igračkanje z besedami, na koncu se je pa še zmeraj, zdajle in drugič, zgodilo samo eno, zmeraj, kar naenkrat se je sesula... tudi Žuža...

»Jago, slaba sem, ne muči me, ne morem, pa še redim se, saj sam praviš, še v zboru se ne ujamem, pusti me, bolj se boš ukvarjal z mano, manj bom napredovala...«

Vse je čisto navaden pokol... žena joka, tale leži na tleh in stoka... kaj je zdaj to, so vse ženske, s katerimi se znajde skupaj, jokave reve ali pa je on tak človek, da izvablja iz njih vedno iste reakcije? Nekaj je na njem, kar poraja jok v ženskah, to je že neznosno, kaj bo z njim, samo tolažiti mora, nič drugega ne dela cele dneve, samo boža in miri prestrašene ženske. Ampak potem, še prej jih pa do tega temeljito pripravi, poišče pravo mesto in ... vbode. Ua ua ua ua ua... »Dobro, ne deri se, ljubica, ne jokaj,« reče doma ženi, kaj naj reče pa tej, saj se komaj poznata, ravno toliko se šele poznata, da vesta, da se bosta enkrat v prihodnosti znašla skupaj v postelji, drugače se pa res šele komaj poznata... prejšnji teden so imeli skupne vaje, potem je on opazil, da bi rabila še dodatne vaje, ker ni ujeta z ansamblom, pa sta prišla včeraj, ampak ni bilo zadosti, zato so se zmenili z Metuljčkom še danes... pa že joka... Naj jo poboža? Res se misli zjokati na njegovih ramenih, zdaj pa res ne ve, ali so kriva ta njegova ramena ali pa njegovo govorjenje... nekaj je. »Zakaj jokaš, ljubica?« reče doma ženi in se počuti, kot da je vklopil mrzlo stikalo na mrzli steni, kaj pa ta, ta mu je pa takoj povedala, zakaj joka, zato vendar, ker ne bo nič iz nje, saj on to ve, ampak ni navajen, samo to je, ni navajen, da bi mu ženska povedala, zakaj joka. Žena mu ne pove, samo nastavlja se mu, tale se mu pa nastavila še ni, razložila pa že, zakaj spet spušča smešni ženski jok... ženske so res smešne, kadar jokajo, bolj kot moški. Kdo je že to rekel? On? Citira samega sebe?

Objel je Žužo, pa ni vedel, da je ona prav na to ves čas čakala. Jokala in čakala, ženski trik, on je pa ravno prav brihten, da takoj nasede. Z jokom se vse doseže, to je tako preprosto, kot je boleče. Da njegova žena zmeraj joka, potem ko jo na njeno željo nategne, tega seveda ni vedela, če bi ji povedal in jo potem vprašal za nasvet, bi mu pa gotovo rekla: »Ni potešena, poskrbi za to, pa bo.«

Vendar pa... kako postane vse bolj zapleteno, ko ženska, ki jo misliš nekoč peljati v posteljo, začne jokati in ne ve, da njegova žena ne joka zato, ker ni potešena; ker je, to dobro ve, je, ker je daleč preveč pravična, da bi igrala... kako vse zaplete, ne da bi vedel, kako zna vse zaplesti, pa še sama ne ve... nič, on je kriv, ne one, on. Zaradi njega jokajo. Za ženo še ni ugotovil pravega vzroka, za tole Žužo ga je pa že. Zaradi njega joka.

Pomignil je starcu za uglasenim klavirjem, naj začne jokati. Starec, ki je danes spet pozabil metuljček v spodnjem predalu kredence, se je sklonil in začel jokati.

Prijel je zdaj Žužo za tanko roko, zapustila sta okroglo sobo za baletne angele, stopila na cesto... zadržal jo je z roko in se postavil pred nekoga sredi pločnika, ga prijel za rame: »Jokaj, človek,« on ga je čudno, izpod čela, pogledal in se mu izognil, šel naprej, še vedno presenečen... prišel je že drugi... onega ni bilo več, izgubil se je v gneči...

Žuži so še vedno tekle solze po licih, on je pa stal z njo med hitečimi ljudmi in jima govoril, tiho, z nevidno spremljavo baletne tišine, ki je odvozlala vezalke na Žužinih copatih, se ji dvigovala pod kratko krilce in obvisela v ritmu, ne v možganih... z možgani se ne da jokati... »Veš, Žuža, moja žena joka, kadar jo nategnem,« je govoril, medtem ko sta stala sredi gneče, on v ohlapnih hlačah in majici, ona v debelih nogavicah, baletnih copatih in dressu... »Zakaj jokaš?« Trdno ga je držala za zapestje, neki debelih je butnil vanjo, da je skoraj omahnila, vendar je še zmeraj jokala, ihtela, pustila, da so ji solze polzele na njune sklenjene roke... »Zakaj vse ženske jokate, kadar ste z mano?« Zdaj je šlo že njemu na jok, čutil je v grlu, kako se mora zadrževati, da ne tuli kot angel, ki je zasačil svojo ženo, da z drugim angelom v postelji nikoli ne joka. »Zakaj vsi jokate, kadar sem z vami? Nisi videla, stari tudi začel jokati, ko sem ga pogledal, si videla in tako je zmeraj... ti tudi... kar izbruhnete... že vnaprej vem zmerom...« Otroško ga je pogledala s tistim suhim in mokrim obrazom, otroško, vendar resno in globoko, kot da sploh ne bi malo prej tako krčevito ihtela in prelivala solz po njenih še ne krščenih rokah... »Oh, Jago, saj jaz sploh ne jokam zares. Samo zato, ker sem mislila, da se bova tako hitreje zblížala, drugače sploh ne bi, če bi vedela, saj jaz nikoli ne jokam, ne veš tega, ampak jaz nikoli zares ne jokam, samo delam se, drugače sploh ne... Ne jokaj, Jago...«

Dvignil je glavo, pri tem opazil, da se jima bliža neki znanec, in ga je postalo sram, ker je stal z baletko sredi pločnika in celo jokal, korenjak, stari, mulo zapiti, kline, prijatelj moj... sklonil je glavo in se malo obrnil, da ga ne bi opazil... Zdaj je imel obraz tik njenega... »Ne jokaš, kako to, a res?«

»Ne. In Metuljček je tudi jokal zaradi mene, ne pa zato, ker si mu ti ukazal, ali kaj si rekel prejle, ne zaradi tebe, ampak zato, ker je bilo vse tako žalostno... zakaj bi pa zaradi tebe jokal, samo misliš si, pa ni res, zato misliš, ker premišljuješ ves čas o ženi... kdaj joka ona, praviš?«

Zdaj mu je bilo malo nerodno. »Potem...«

»On je jokal zaradi mene, ker se mu smilim, on tudi vidi, da ne pridem nikamor naprej, saj je že vsem jasno, samo jaz še vztrajam, pa nimam nič od tega.« Bolno se je nasmehnila: »... čeprav me to ne prizadene tako, kot ti misliš in kot bi me moralo, me sploh ne, če mi ne gre, kaj pa naj, saj imam poklic, kmalu ga bom imela, še dobro leto, če ne gre, ne gre, pa preveč časa tudi vzame...«

»Stopiva nekam na stran, gledajo.«

»Kdaj, praviš, joka ona? Potem?«

Potegnil jo je s pločnika na hodnik, ker je od daleč spet zagledal nekega znanca.

»Ja.«

»Zakaj?«

»A ti sploh veš, kdaj jaz mislim?«

»Ja, potem... kako se temu reče... ko...«

»A nisi slišala prej, ko sem rekel... potem, ko jo nategnem...«

Očarljivo se je zasmejala, najmanj tako, kot da sta že v postelji in ji kaže to, česar se ne more imenovati, ampak je zanj potem, zanjo pa, ko...

»Zakaj pa joka?«

Iskreno jo je pogledal:

»Ne vem.«

Mračen hodnik baletne šole, ona oblečena v krilce, ženska, on do dna potrta, ji razlaga, kako njegova žena... ko. Ne bi bilo bolje, če bi bil zdajle tukaj zraven kakšen prijatelj, ne pa tale ženska? To stvar še poslabša. Izgubil bo vso veljavo v njenih očeh, s tem ko je izdal, kako se obnaša njegova žena, ker če je taka ena, bodo vse, torej bo tudi njej naredil nekaj takega in bo tudi ona jokala... ko. Potem je skušal pogledati na vse stanje kot na odrsko zmešnjavo, kjer plesalci pojejo, godbeniki plešejo, režiser in drugi pa stojijo ob strani in jokajo pred očmi občinstva.

Nehal je misliti na vse skupaj, ampak je samo sam pri sebi, naskrivaj jokal.

»Pleši malo, Žuža, da vidim, če res ne bo nič iz tebe.«

»Vratar naju gleda, ne morem.«

Tukaj vratar, tam znani obrazi, klinici, prijatelji, katerih žene najbrž ne jokajo potem, ko...

»Vsceno malo pleši, ure še ni konec, najbrž naju Metuljček še zmeraj čaka, če se je seveda že izjokal...« je turobno dodal, ker je spet pozabil, da nima pred sabo prijatelja, starega klinca... ženska. Za moškega ve, kaj bi mu rekel, ker se je o tem že enkrat pogovarjal z nekim prijateljem, ampak ne baletnikom, za žensko... priložnost. »Žuži, mogoče neumno, ampak kaj ti misliš o tem, zakaj joka, ženska si, saj je neumno, ampak... zakaj, misliš?« Medtem jo je držal za roko, kot da čaka samo še na to, da mu pove svoje mnenje o njegovi ženi, ki joka potem... ko... potem se pa takoj vrže nanjo in jo nategne... mogoče celo na čisto enak način kot svojo ženo...

»Zakaj? Zakaj, kaj jaz vem, zakaj, mogoče je živčna. Mogoče je... mogoče te ne mara, mogoče ima kakšnega, jaz ne vem, zakaj joka. A si jo sploh vprašal, po mojem bi jo moral vprašati, ampak ob pravem trenutku.«

»Saj sem jo vprašal, pa samo odkimava z glavo in naprej joka.«

»Pa... pa... a ji je sploh všeč?«

Spet sta skočila v svoje zelje in kradla...

»Kako misliš, všeč, saj sama hoče.«

»Sama hoče, potem pa joka?«

»Ja.«

»Čudno. Tega pa niti jaz ne razumem, pa sem ženska.«

Ja, ženska si, a moraš to še poudarjati.

»Kakšna je pa drug dan?«

»V redu. Kot da je pozabila.«

»Ah, poslušaj, po mojem pa... po mojem pa...«

Razumem, kaj misliš, ja. Da ji ne pride. Če bi bil jaz ženska, tvoja prijateljica, bi naglas čenčala, tako se pa še pravočasno spomniš.

»Kaj? Vem, kaj misliš.«

»Res? Kaj pa mislim?«

No, zdaj gre že obema na smeh. Kaj pa če ona tudi joka? Ne bi prenesel, že tista mučenja so zadosti. Ampak njej pride, res ji pride, madona, saj govori kot na palcu, ampak res, ne igra, saj čuti, vse se ujema, vse je prebral, nosil knjige iz knjižnic in jih skrival pred njo, ker bi jo užalil, ker ga slučajno zanima, zakaj tale njegova žena, odvetnica na visokem položaju, takoj zatem pade v neutolažljiv jok in počne to že nič več, ne, kot celih štirinajst let. Tisti prijatelj mu je enostavno rekel: »Loči se, saj imaš razlog, če ti prikriva, predlagaj ji, da se ločita.«

Kaj pa otroci? Štirje? Luknje v zakonu pozna, odvetnica je, pametna, tudi so-vražna, če je treba; lahko reči, naj se loči, obrnila bi ga, saj ima podobne primere vsak dan v službi. Le da je še ni vprašal, če tiste ženske potem tudi jokajo. Sicer se pa tudi noče... zakaj bi se ločeval? Domov nosi več denarja kot on, otroke mu je spravila na svet, mogoče se je še preveč potrudila, dva manj bi bilo tudi v redu, ampak to so ženske stvari... pusti mu, kadar hoče ali noče, ni ji odveč, ni mučenica, ni mrzla, ni počasna, ni... prosim, bral je o vsem v tistih knjigah in primerjal, pa se vse ujema. V redu žena. On je pravzaprav večja zgaga kot ves tisti njen jok... ob treh hodi domov, kje je pa še to bral, ob treh... pa ga nikoli ne vpraša, kje si bil, a si s kakšno spal, nikoli je ne vpraša, ampak samo... tako kot obred. Zakaj se sploh muči s tem razglabljanjem, če je pa zraven njega ženska, ki ve, kje se bosta kmalu znašla... zapleteni umetniki, nezapletena umetnost.

Prijel jo je za špičasto brado.

»Veš, da se rediš, a ne? Težka si. Kaj pa sploh študiraš?«

»Nič se ne redim, samo ti me preveč natančno ogleduješ!«

»Prav, te pa preveč natančno ogledujem.«

Nekaj časa sta samo prisluškovala korakom na pločniku in čakala, kaj bo drugi rekel, karkoli bi bilo... »Kaj študiraš, praviš?« Ponovil je nevtravno vprašanje in ni pričakoval, da bo posadil odgovor spet oba nazaj v tisto obgrizeno zelje, kjer bosta spet kradla in... ona bo spet jokala.

»Pravo, zakaj?«

Roka na njeni bradi je obmirovala, potem pa stisnila. »Pravo? Kaj pa boš potem?«

»Sodnica.«

»Sodnica.«

»Kaj me stiskaš?«

Norčavo ga je prijela za roko: »Tebi že ne bi sodila.«

»Zakaj pa ne?« Presenetil jo je njegov strogi glas.

»Kaj pa je, a ti ni všeč...?«

»Ja, ja, mi je všeč, kar bodi sodnica. Če se ne boš preveč zredila, boš kar v redu sodnica.«

Dve strani. Obe pravični... in jok vmes.

Ko sta se kasneje znašla v nekem kabinetu, je ugotovil, da res prinaša samo jok... tudi Žuži, vsem.

INTERVJU
Branko Gradišnik

Stopnje sobivanja / Oblike komuniciranja

Branko Gradišnik: pisatelj, prevajalec, urednik, (samo)založnik in... in... in... Nekateri se ga spominjajo po zbirki kratkih pripovedi *Čas* (1977), tisti, ki so rojeni nekoliko pozneje, po *Kerubinih*, zbirki novel *Zemlja zemlja zemlja*, romanu *Leta*, po »izboru prezrte proze Jožeta Paganela, Janka Glavarja, Branka Gradišnika in Konrada Gribaškina« – z naslovom *Mistifikcije* in še po marsikaterem tekstu... Tudi po vrsti zasluženih literarnih nagrad...

Literatura: *V zadnjem času je vaša sled v javnem življenju nekoliko manj opazna. Čemu se pravzaprav posvečate ta hip, denimo tudi mimo literarnega snovanja?*

Gradišnik: Večinoma je moja sled zdaj manj opazna, ker sem si popolnoma rekonstruiral življenje in se preorientiral in me je pač več faktorjev sililo k temu, da sem poniknil. Eden od teh so popolni neuspehi mojih založniških ciljev in načrtov, drugi je, da sem se ločil in odselil in je bilo treba materialno poskrbeti za vse (oba otroka sta pri meni) in sem se med drugim tudi zadolžil, potem pa je treba pač zaslužiti... Skupaj z otrokoma sem zbežal iz zakona in to je bila načrtovana akcija, ki je trajala nekaj let, že dve leti prej sem kupil hišo. Kupil sem jo otrokoma, onadva sta lastnika, jaz nimam ničesar, jaz sem popoln berač. Taka sprememba pa seveda ni vzrok, ampak posledica nekih daljših sprememb, ki se dogajajo že deset let in potem pripeljejo do tega, da prerasteš lokaliteto, geografske okvire svojega habitata. Ko sem se jaz odločil za določen tip življenja, sem bil idiot, dvajset ali pa dvaindvajset let star... pa ne govorim samo o ženi, govorim tudi o pisanju ali pa o duhovitosti in vseh teh stvareh... Kolikor je to vloga, kolikor je to nekaj, kar nima nobene zveze z globljo, notranjo človekovo identiteto, potem strahovito dolgo potrebuješ, preden ugotoviš, da je nekaj narobe s tabo in da to prerasteš.

Literatura: *Torej ste se v zadnjem letu posvečali predvsem prevajanju? Sto šestdeset pol, če se ne motim... Bi lahko omenili nekaj naslovov iz tega dolgega in najnovejšega spiska?*

Gradišnik: Najprej naj povem, da vsak dan pišem dnevnik, ki sem ga začel pred dvema letoma in imam že kakih dva tisoč strani, računalniških...

Literatura: *Zapisujete vse, kar gre nekako skozi vas, od tega, kar se dogaja zunaj, in od tega, kar se odvija v vas samih? Razmišljanja in vaši odzivi na stvari...*

Gradišnik: Ja, in dve glavni temi sta. V ne preveč slabih priročnikih izveš, da sta samo dve zgodbi: dva človeka hočeta biti skupaj, pa ne moreta priti skupaj in druga zgodba govori, da sta dva človeka skupaj in hočeta narazen, pa ne moreta, ker eden drugega ne pusti ali pa karkoli, eden ne popusti... Slabe zgodbe so take kot o Romeu in Juliji, ko so zunanji faktorji tisti, ki jima ne pustijo, da bi bila skupaj, v dobrih zgodbah pa je eden od njiju tisti, ki to onemogoča. Tako je tudi v mojem dnevniku ena tema, kako priti stran, tema ločevanja in vsega, kar te spremlja pri tem, druga pa je tema zblíževanja, treba je znati zaživeti z drugim človekom... Pri štiridesetih sem bil namreč shizoiden tip – bal sem se bližine, imel sem sicer tudi druge plasti, a ta je predominirala. Tudi moj zakon je bil ponesrečen zato, ker sem si izbral takega, v katerem mi ni bilo treba biti blizu. Vsi pa seveda čutimo potrebo po človeški bližini, brez tega ni življenja, vprašanje pa je, koliko je strah močnejši

od te potrebe in želje. Ko sem prišel nekako ven iz zakona, sem mislil, da nisem zmožen za nič drugega, kakor da sem nekakšen menih ali pa kakšen zen budist ali pa kakšen pisatelj... Najprej sem prešel to fazo, potem pa sem padel v tako imenovano manjšo depresivnost, to so pa tisti, ki so za eno stopnjo više, ker se ne bojijo več bližine, ampak se bojijo izgube bližine. To so torej tisti, ki ti ne pustijo dihati, ki se oklenejo partnerja, in sem moral še skozi to. Da pa prideš prek te faze v neko normalno fazo, v kateri lahko priznavaš partnerju drugi jaz, njegovo svobodo, samostojnost itd., v fazo, v kateri sam sebi zaupaš toliko, da veš, da lahko zaupaš drugemu, je potrebno veliko napora.

Literatura: *In vse te faze analizirate v svojem dnevniku...*

Gradišnik: Čeprav tega ne delam tako mehanicistično ali pa, kot se zdi, celo zelo psihoanalitično, ne, to je tak sinkretičen proces.

Literatura: *Gre torej v resnici za dnevnik v klasičnem pomenu, kot nekaj povsem intimnega, ali pa pri tem že »preskakujete« v literaturo?*

Gradišnik: Nič ne »preskakujem« v literaturo.

Literatura: *Če se vrneva k prej omenjenim prevodom zadnjega leta...*

Gradišnik: Letos sem prevedel deset knjig, zdaj končujem Dickensove *Božične knjige* za Državno založbo Slovenije. Treba je bilo zaslužiti za življenje in vzel sem, kar so mi pač dali: živalske pravljice Beatrice Potter, pa enciklopedijo okultizma, magije in psihe in skupaj z Zabelom in Gjurinom smo prevedli umetnostozgodovinski pregled tega, kako je oblast izkoriščala umetnost za svojo propagando, in še in še.

Literatura: *Pisatelj in kritik Igor Bratož je med najnovejšimi deli slovenske bralce posebej pohvalno opozoril na detektivko Petra Malika Lovci na Rembrandta. Pri nas je dobrih primerov te zvrsti malo, pa vendarle smo pred leti nekaj takega lahko brali tudi z vašim podpisom, roman Nekdo drug. Kaj sami menite o usodi kriminalke na Slovenskem in ali vas lahko še kdaj pričakujemo kot avtorja dobre detektivke?*

Gradišnik: Malikovo knjigo sem si že kupil, nisem je pa še prebral. Sicer pa, pri nas sploh ni žanrov in jih tudi ne moremo pričakovati, ker za žanre potrebujemo bralsko in pisateljsko zaledje, tega pa pri nas ni. Pri dveh milijonih ljudi ne moreš imeti žanrov. Dobro je, da so se začeli pojavljati vsaj nekateri avtorji dobrih kriminalk, tudi Sergej Verč je napisal eno, ki je menda dobra in sem si jo že sposodil, ampak je tudi še nisem prebral, ker ne utegnem.

Literatura: *Se vi sami torej še odločate, da bi napisali kaj novega v tej zvrsti?*

Gradišnik: Jaz se držim samo nečesa in tega se bom držal tudi v prihodnje: toliko dam nase, da nikoli nisem poskušal ponavljati tistih dognanj, do katerih sem prišel s prejšnjim pisanjem. To pa ne pomeni, da moram zamenjati žanr, celo ne pomeni, da moram zamenjati temo, pač pa tehnične rešitve, tisto, kar imenujemo inovacija, pri tem se ne bi mogel sprijazniti, da bi ostal na starem. Da bi zdaj napisal kakšno klasično kriminalko, tega kratko malo ne verjamem, razen če bi našel toliko duševnega spokoja, da bi bilo to nekako tako, kakor da bi pisal za otroke in bi si rekel, da bom napisal nekaj takega, da bodo eno uro uživali.

Literatura: *Za bralčev užitek..*

Gradišnik: Ja, saj ne vem, zakaj ne bi tega delal, ampak...

Literatura: *Se vam ne zdi, da je pri večini naših pisateljev kar nekak strah pred žanrsko literaturo ali pa sploh pred trivialnim. Da bi se, denimo, nekdo, ki piše tudi zahtevno literaturo, vmes, kot za nekak oddih, odločil in zavestno napisal tudi kaj bolj trivialnega?*

Gradišnik: Ja, zelo malo je takih. Mislim, da je kolektiven značaj slovenskega naroda retentiven, Slovenci zadržujejo zase in ne moreš pričakovati, da bi bilo v literaturi kakorkoli drugače kot kjerkoli drugje. Samo oblika retencije je malo drugačna. Avtor bo, namesto da ne bi pisal, raje pisal nekaj, česar se ne bo dalo brati, in bo s tem varen. Hkrati bo pa dobival družbena priznanja, nagrade, štirje kritiki ga bodo prebrali, ki pa mu tako in tako ne morejo nič škoditi...

Literatura: *Ali to pomeni, da se v bistvu tisti, ki ga izbirajo, ki ga nagrajujejo, ne upajo priznati, da se tega ne da brati?*

Gradišnik: Tudi to. Saj imamo avtorje, ki so dobri, za Hudnika sem napisal: »Med neberljivimi najboljši...« Ampak to se dogaja na nekem podzavestnem nivoju, na nivoju kolektivnega duha. Denimo, da je svet sestavljen iz hišic. Lahko je vsak narod taka hišica, čeprav gre seveda lahko tudi za tako individualno razdelitev. V eni hišici rešujejo zadeve na en način, v drugi na drug način in v tretji spet drugače. Gre seveda za to, kako ljudje rešujejo situacijo, ko pride do težavnega položaja: v eni hiši so navajeni, da se to rešuje z udarci, v eni se očita, v eni reagirajo s paniko, v eni s solzami, v eni zatisnejo oči ali pa dajo okostnjaka v omaro, kot se reče, nočejo videti problemov in samo v eni hiši to rešujejo tako, da se pogovorijo. In Slovenci smo rojeni v taki hiši, v kateri se o problemih ne govori. O problemih molčiš ali pa se rešuješ z alkoholizmom itn. Isto velja tudi za slovensko literaturo. Kompletna slovenska literatura, razen nekaterih ekscesnih posameznikov, kakršen je bil, na primer, Cankar, temelji na osnovnem strahu pred komunikacijo. Seveda pa se kaže v različnih oblikah, pri nekaterih se bijejo te razlike. Pri Zidarju, pokojnem, se bije blazna želja po tem, da bi komuniciral, to je evidentno, s strahom pred komunikacijo. To je isto kot želja po bližini, o kateri sem prej govoril, ker pisanje ni nič drugega kot sublimirana želja po človeški bližini, ki jo terja tisti, ki ne more tega živega človeškega stika ustvariti brez papirja, ki je kot nekakšna fina varovalna pregraja med dvema. Pisanje je tudi zato mikavno, ker je enosmerna komunikacija, in zato tisti, ki piše, misli, da jo kontrolira. Ti pišeš in sebe lahko cenzuriraš, misliš, da se lahko cenzuriraš, misliš, da ne bodo dobri bralci opazili, kakšen je tvoj duhovni portret v resnici, kaj je zadaj. Tako lahko nekatere stvari plasiraš, na določen način se lahko izpoveš, ne da bi bilo preveč nevarno. Ne da bi te udarilo. Bistvo strahu pred komunikacijo je to, da te bo drugi izkoristil, da bo izkoristil podatke, ki mu jih daš. Tega je v Sloveniji ogromno, ampak to ni več vprašanje žanra. Zato smo Slovenci tudi nagnjeni k temu, da pišemo komplicirano, pa nedoumljivo, pa res neberljivo.

Literatura: *Za vas je značilno, da ste eden redkih, ki piše hkrati dobro literaturo, pa tudi berljivo. Ob romanu Leta ste, na primer, izjavili: »Osnova mi je bila*

štorija. Prava fabula ponavlja mit, mit pa je tisto, kar nam ostaja od Boga.» Bi se strinjali, da ste v svojem bistvu nekak uživaški pripovedovalec, ki skuša svoj užitek posredovati še drugim?

Gradišnik: Zdaj se bom spet vrnil k psihologiji. Zakaj sem sploh začel pisati? Po eni strani je to identifikacija z očetom. Rojen pač v taki hiši. Če si rojen v hiši, v kateri znajo delati zelo dobre baklave, potem jih znaš pač dobro delati tudi sam. Če pa si rojen v hiši, kjer je pravzaprav največji občutek varnosti, ki ga dobivaš od očeta, škropotanje njegovega pisalnega stroja, kar ni ravno ne vem kaj, ampak je vsaj nekaj, potem se pač po eni strani identificiraš s tem. Na drugi strani pa je še materina podoba. Mati pa je bila vedno izredno skrbna, pretirano skrbna, in če sem se bal potem ženske bližine, sem se je bal, ker je bila mati tako skrbna, da je ta ženska bližina človeka samo dušila in je onemogočala spontano rast. V tem strahu sem potem razvil – v tej svoji zapetosti, v kateri pravzaprav svojemu gonskemu nisem nikoli dovolil, da bi se sprostilo – nekak sistem kompenzacije, nekaj, kar bi prikrilo, da sem v resnici človek s črnimi dokomolčniki. Nekaj takega sem jaz v resnici, vse drugo pa je navidezna histerična sindromatika, ki naj bi prikrila bedno dejstvo, da sem jaz v resnici tak. No, in v to pa sodi najbrž tudi pripovedovalni žar. Ker sem bil tak, ker sem bil zapet, sem lahko samo verbalno obvladoval situacije, kar pa sem zmogel, ker sem imel srečo, da sem imel takega očeta, in ker sem veliko bral, skratka, na tem področju sem bil lahko močen. Že pri petnajstih, šestnajstih letih sem lahko verbalno obvladoval bando, klape.

Literatura: Očaral?

Gradišnik: Očaral, točno. Očaranje z besedami je bila vrsta pridobivanja pomena itn., mleka, človeške toplote. In tisti, ki hoče to delati, zelo hitro spozna, da če še tako ostroumno metafore »skupaj klanfa«, ga nihče ne bo bral in nihče upošteval in da je treba za tem imeti še neko človeško zgodbo. Čeprav ne pravim, da je to preračunano.

Literatura: Če se vrneva še enkrat k očetu. Nenehno ob vašem pisanju poudarjajo izjemen posluš in smisel za jezik. Verjetno je to tudi dediščina?

Gradišnik: Gotovo, čeprav sem jaz zdaj čisto na drugem bregu. Ampak brez njegovega brega jaz ne bi mogel stati na drugem bregu. Če ne bi šel skozi njegovo šolo – zdaj, ko prevajam Dickensa, vidim, s kakšno lahkoto ga v bistvu prevajam – če ne bi imel očetove šole, ne bi dosegel te stopnje znanja. Četudi se ne strinjam z marsičem, pa tudi zadnjo knjigo sem pisal navsezadnje v ljubljansčini, kar je očitno nekak upor, a vendarle... Brez absolutnega znanja jezika ne moreš, le-to pa ne bi smelo imeti psihološkega predznaka, ampak naj bi bilo tehnično, kot je to uporaba vejic in te osnovne stvari, ki jih je pač nujno treba obvladati. Tu se ni moč izgovarjati, da gre za kakšno ideologijo, zato da ti ni treba vejic obvladati. Ta literarna plat je pa samo eden od teh utorov, skozi katere se steka voda na rake nekega življenjskega mlina, v resnici je eksistencialno osamosvajanje od staršev pač nuja in hvala Bogu, da sem jaz pri štiridesetih res že toliko zrasel, da sem osamosvojen in da tudi, če zdaj pišem, ne bom pisal niti zato, da bi se identificiral z očetom, niti, da bi mu kontriral, kot sem nekaj časa moral, da sem se lahko odtrgal itn. Je pa seveda dobro, če obvladaš jezik. Če obvladaš jezik, lahko obvladaš misli in lahko tudi pri samem

sebi interpretiraš, izraziš, kaj pravzaprav boli. Jezik je izredno pomemben, ker je izmenjava psihičnih substanc brez jezika nemogoča. Človek si lahko pride zelo blizu in to se jasno vedno dogaja na seksualnem nivoju. Toda seks tudi ni sam po sebi življenje, ampak samo izredno občutljiv način zapisovanja bližine. Koliko si komu blizu, ni odvisno od tega, koliko si mu seksualno blizu, ampak je seks odvisen od tega, koliko si komu človeško blizu. Ta človeška bližina, ki se seveda izraža že s tem, kako se dva usedeta, kako se pogledata, kako se dotikata, a imata kontakte, taktilne itn. Ta bližina lahko raste.

Literatura: Pri vas je literatura gotovo neke vrste kanalizacija, a vendarle ni samo to. Ker če bi bila samo to, bi zdaj, ko ste se nekako osamosvojili, v duhovnem in vsakršnem pomenu, pravzaprav nehali pisati. Ta nevarnost obstaja?

Gradišnik: Ta nevarnost obstaja in je čisto realna in jaz tudi ne vidim nobene škode v tem, da bi nehali pisati. Ne čutim nobene nevrotične potrebe po tem, da bi pisal. Pisati iz notranje avtonomne nuje – zdi se mi, da tega ne bo več. Zdi se mi pa, da bi lahko pisal kot nekak modrec. Tako kot ima modrec neko šolo, ki ima svoje učence, pa jim kaj pove. V tem smislu, pedagoškem, ne moralističnem. Da se, na primer, usedeš in rečeš, jaz sem pa mojster in vem, za kaj gre v življenju, pa je prav, da to napišem. Lahko bi napisal ljubezenski roman, velik ljubezenski roman. Če samo dnevnik malo spremenim, brez skrbi... in verjetno se bo to še vse zgodilo... Nečesa si se naučil in kaj boš zdaj? Nekdo violino igra štirideset let, pa se mu nekaj zgodi, kak pes mu odgrizne prst, pa se bo naučil pač s štirimi igrati... Zelo težko je nekaj takega popolnoma zavreči, ker če popolnoma zavržeš, kažeš, da si v bistvu še vedno suženj nečesa, česar si bil prej, samo da se skušaš upirati. Potem greš v bistvu v antiscenarij. Rimbaud je šel trgovat s sužnji. To je antiscenarij. Nečemu se upreš, ker začutiš, da te nekaj dirigira – naša življenja so v veliki meri dirigirana od skritih ukazov, ki so nam jih starši dali, ko smo bili stari dve, tri leta, takrat so nam povedali, ali bomo propadli ali ne. Jaz se spominjam, da mi je mati popolnoma nedolžno omenila, kako sem jo brcnil v ledvice, ko me je nosila, in ker je bila potem dolga leta na ledvicah bolna, sem se seveda počutil kot krivec.

Literatura: Če zdaj do konca zbanaliziram, ali to pomeni, da lahko od vas v prihodnje pričakujemo nekak priročnik zrelosti?

Gradišnik: Ne, to ne. Če bom pisal, bom pisal z izkušnjo človeka, ki je šel skozi vse. Meni ni treba ostati v moji zadnji fazi, jaz se lahko vmem, mentalno, duhovno, spominsko se lahko vračam nazaj...

Literatura: Obvladali boste ta razvoj v vseh smereh, tako da to ne bo samo analiza in zapis nečesa...

Gradišnik: To gotovo ne. Nikoli več ne bom pisal pod diktatom, češ, napisati moram, ker že dolgo ničesar nisem, da me ne bodo čudno gledali in rekli, aha, posušilo se je... Do nagrad sem bil že tako in tako vedno ambivalenten in mi tudi zaradi njih ne bo treba pisati. Nikoli mi ne bo treba pisati zato, da ne bi koga »fental«. Atmosfera v romanu *Nekdo drug* je namreč atmosfera mojega prejšnjega družinskega življenja, in če ne bi napisal tega, ne vem, ali se mi ne bi enkrat povsem »utrgalo«. Ker se mi je, včasih se mi je čisto »utrgalo«, ne da bi naredil kaj fatalne-

ga. Enajst let je, kar ne pijem, kar pomeni, da imam blazno večjo možnost samokontrola kot pa kdo drug. Prej, ko sem pil, mi je pa »pukalo« kar naprej. Zelo simpatična pa se mi zdi misel, da bi se tako dobrodušno usedel in si rekel, da bom napisal zgodbo, od katere bo še nekaj ostalo. Saj od knjig ti tako malo ostane. Včasih samo dva detajla. Jaz se nekaterih dobrih knjig spominjam po dveh, treh detajlih. Pri velikih avtorjih, kot je Dostojevski, ti morda ostane šest, sedem teh bizarnosti, ne morem uporabiti drugega izraza kot bizarnost, ker tisto, kar se ti vtisne v spomin, je res taka bizarnost.

Literatura: *Nekaj, kar izstopa?*

Gradišnik: Ja. Tolstoj je zelo zanimiv glede tega. Zato, ker je bil zelo uravnovišen človek, potem pa... v bistvu se je nenehno dinamiziral in dedinamiziral. On je tudi včasih tako dobrodušno pisal in je znal... pogledati v pasjo dušo... Zadnjič sem šel spet gledat Smrt Ivana Iljiča... čisto neverjetno je, kaj vse je vedel... Ker je res, da so besede zelo važne, več ko besed poznaš, tudi več sveta imaš v rokah. Kdor ima majhen besedni zaklad, ima tudi dosti bolj revno življenje, o tem ni dvoma. Tisti, ki ima deset, dvajset besed, kako malo pravzaprav ve o sebi. Je pa zelo veliko ljudi, ki imajo samo deset besed: »kurc«, »jebi ga« itn.

Literatura: *Od vašega angleškega obdobja je sicer minilo že nekaj časa, a nekatere stvari se tako medijo malo dlje. Kaj čutite, da vam je zapustilo enoletno bivanje v Angliji? Poleg magisterija iz kreativnega pisanja...*

Gradišnik: Zame je bila to zelo dobra skušnja. To je bil eden od mojih korakov k osvoboditvi od zapečka, čeprav sem bil takrat z družino.

Literatura: *In kakšna je bila tema vašega magisterija?*

Gradišnik: To so bile zgodbe, ki sem jih tam pisal in iz teh je nastal *Nekdo drug*, scenarij sem tam naredil. Na predavanjih nas je bilo samo pet in smo ocenjevali drug drugega. Vzporedno pa je potekal študij literature in vse, kar pač sodi k temu. Bistvo je pa aktivni del naloge. Zame je bilo zelo dragoceno, da sem šel v drugo državo, da sem bil eno leto tam in da sem začel teči. Pred desetimi leti sem nehal piti, pred petimi, šestimi leti sem začel teči. To pomeni, da sem pet let potreboval, da sem se sploh zganil.

Takrat sem se ogromno ukvarjal tudi s teorijo kreativnega pisanja in v tem sem po mojem tudi zdaj »the best«. Ampak »the best« nisem zato, ker bi se toliko ukvarjal s teorijo in z literaturo, ampak zato, ker ko berem tekste, vem, kaj je kdo hotel povedati, ker znam brati tako, da berem dušo. Pri Ruglju sem dve leti predaval kreativno pisanje v njegovi terapevtski skupnosti, v neki odlični skupini.

Literatura: *Če se nekoliko ozremo še v fašo fazo založništva, ki ste ga okusili v državi in zasebni obliki. Kako ocenjujete slovenske razmere na tem področju?*

Gradišnik: Trdim, da ko ljudem zmanjka denarja za kruh, je kruh več vreden od knjig. Človek ne živi samo od kruha, ampak če ima samo za kruh, se pa pač očitno najprej odloča zanj. Če je ekonomija taka, da ti razparcelira čas tako, da ga ne moreš porabiti za branje, ker moraš nekaj služiti še popoldne, potem – tako kot jaz nisem že dve leti knjige tako rekoč prebral, zato ker samo delam – je pač jasno, če nihče ne bere in nihče ne kupuje knjig, kakšno je stanje v slovenskem založništvu

in ne more biti drugačno. Izjema so samo šolske knjige, pri katerih se mi zdi, da se dogaja kriminal. Vem namreč, kako nizke so proizvodne cene šolskih knjig pri tako velikih nakladah. Razumem pa tisto založbo, ki to dela, ker s tem krije druge projekte, pri katerih bi sicer imela izgubo. Dejstvo je, da je knjiga luksuz in da je lahko luksuz samo za tiste, ki si to lahko privoščijo, in pri nas si knjigo lahko privoščijo vedno manj ljudi. Pa še tak slab luksuz je, ker je pač televizija cenejša, pa video bolj gledljiv itn.

Literatura: *Večina kritikov kot eno bistvenih kakovosti vaše literature omenja izvirnost, ki ste jo malo prej poudarili že sami. Je ena od odskočnih desk zanjo tudi važna drža, da se, kot ste nekoč izjavili, ne skušate »pritlehniti« samo v slovenske razmere, ampak pišete, kot sami pravite, tako, da ta književnost lahko nagovarja tudi nekega, denimo, bolivijskega bralca?*

Gradišnik: To je hecno, kakšne stvari sem jaz govoril... No, to bi zdaj drugače rekel: zdaj me sploh ne zanimajo več bolivijski bralci, v resnici me tudi slovenski ne, imam občutek, da zdaj pišem samo za tistega, ki mojo knjigo prebere in ki mu je všeč (sodeč po tem, kaj mi je rekel o prejšnjih), pa za nikogar drugega. Moja zadnja knjiga je bila namreč taka, da je tiste, ki so moteni, motila, tiste, ki so pa sončni v sebi, ki nimajo teh problemov, je pa zabavala. Knjige tako in tako takoj umrejo. Knjige so bolj občutljive od psov. Če preživi knjiga tri leta, je že veliko... Zato bi bilo vsake dve leti treba napisati novo...

Literatura: *Zato, da spomniš nase?*

Gradišnik: Ne. Ampak tam je nekdo, ki te bere in nekako čaka. In takih ljudi je, če govorim o svojih knjigah, mogoče zdaj kakih deset. Imam občutek, da jih ni kaj dosti več. In to je v bistvu že dovolj. Če si pri teh desetih ljudeh dosegel, ne samo to, da si jih zabaval, ampak... Če si nekomu res všeč, si ga nekje moral zadeti, nekaj si mu moral odpreti, nekaj se je moralo posrečiti.

Literatura: *To je potem že sfera prijateljstva...*

Gradišnik: Ja. Bravo! Tako, kot da bi se usedla ob tabornem ognju. Tako, kakor da si spet na začetku, ko ob nekem ognju vrač pripoveduje zgodbe, drugi pa poslušajo...

Literatura: *S prvim septembrom odhajate v redno službo, za pomočnika pisatelja Frančka Rudolfa, glavnega urednika na radiu. Redna služba je vedno nekakšna vrnitev v malo bolj javno življenje, ampak glede na sedanje razmere in glede na število književnikov v politiki, se kar vsiljuje vprašanje, ali vas politika v tem aktivnem smislu ne priteguje?*

Gradišnik: Me, politično sem se v tem času zelo angažiral. V politiko sem prišel leta 88. V Kmečkem glasu sem pisal politične komentarje, v katerih sem bil s svojimi idejami in trditvami nekaj časa pred vsemi, po mojem. Bil sem zelo oster. V politiki se je tako težko zavedati realnosti in Kučan se je je zavedel, zato bom volil zanj, nisem pa v njegovi stranki.

Literatura: *Ne greste pa tako daleč kot Franček Rudolf, da bi med poslanci skušali sestti poleg njega?*

Gradišnik: Ne izključujem tega, sploh ne. Celo vstopil sem v eno od strank, in sicer v Socialdemokratsko zvezo, takoj na začetku, iz občutka podpore, ne da bi se čutil socialdemokrata. Sam sem se imel za konservativca. Bil sem v predsedstvu in sem se znašel globoko osamljen na skrajni levici... In nikakor ne iz ideoloških, ampak čisto iz takih moralno načelnih stvari sem se čutil moralno dolžnega, da grem stran.

Potem me je pa še zanašalo. Pač greš in poskusiš in misliš, da je to ta stranka, pa greš pogledat in vidiš, da so v njej čisto drugi ljudje, ki se pod mizo pogovarjajo nekaj čisto drugega. Tako sem bil pri Zelenih, pa je bila katastrofa. Ta pošteni so bili sami desničarji, prasice pa sami liberalci, kar je meni všeč, ker sem pošten in liberalec. Tam sem tudi izstopil. Potem sem pa v času, ko je Pirnat začel ogrožati Rupla, Ruplu pisal osebno pismo, pismo osebne podpore, ker sem se res ustrašil, da se bodo vsi stari demokrati ali umaknili ali pokvarili ali pa sploh šli iz politike in da bo res zavladata hrvaška ali pa kakšna še slabša varianta. Tako, da sem zdaj vsaj moralno v nekakšni zvezi z Ruplom oziroma z demokratsko stranko, v kateri vidim ta hip še največ... Malo moraš biti zraven, sicer ga preveč lomijo.

Literatura: V vašem pisanju ste intenzivneje posegli v družbene razmere v romanu Leta. Vas zdajšnje razmere, ki so tako dramatične, tudi kdaj vabijo v obliki kakšne literarne teme, v katerem vaših prihodnjih del?

Gradišnik: Zdaj imam druge teme, na primer o tem, kdo je umoril Cankarja. Imam že vse gradivo, samo sestri bi moral in napisati roman... Zelo verjetno pa bom pisal tudi o tem, kako dva človeka prideta narazen, ko nočeta, in kako dva človeka prideta skupaj oziroma kako se sploh približati drugemu...

Spraševala je Marjeta Novak Kajzer

MLADA ŠPANSKOAMERIŠKA POEZIJA

Roberto Fernández Retamar

Blagor normalnim

Blagor normalnim, tem čudnim bitjem.
Njim, ki niso imeli nore matere, očeta pijanca,
sina delikventa,
hiše na nikogaršnji zemlji, neznane bolezni,
njim, ki jih ni opekla žgoča ljubezen,
njim, ki so živeli sedemnajst obrazov smehljava
in še malo več.
Njim, polnih čevljev, arhangelov s klobuki,
zadovoljnežem, debeluhom, lepotcem,
gizdalinom in privržencem, njim, radovoljnežem,
izvolite,
njim, ki delajo dobičke, njim, ki so ljubljeni
do kosti,
flavtistom, ki jim sledijo podgane,
trgovcem in njihovim kupcem,
gospodom s prikrito človečnostjo,
moškimi, oblečenimi v grom, in ženskam,
oblečenimi v bliske,
nežnim, pametnim, finim,
pitnim.
Blagor pticam, govnu, kamnom.
Naj gredo mimo tisti, ki ustvarjajo svetove
in sanje,
iluzije, simfonije, besede, ki nas
opijanjajo
in nas ustvarjajo, bolj nori od njihovih
mater, bolj pijani od njihovih očetov
in bolj pokvarjeni od njihovih sinov
in bolj ožgani od ljubezni.
Naj jim rezervirajo prostor v peklu
in nič drugega.

Poezija, usmiljena

Kaj dela poezija, usmiljena.
Pohlevna, ki se rodi nepričakovano,
Torzo včerajšnjega dne, ko divji
Hrup napolni zrak in ni mesta
V njenem čistem kraljestvu, ki ga ne bi
Napolnjevalo umiranje?
Ah, ta, ki se vdano prepušča
Tožbam in hvalnicam,
Ki jih razglaša, ona sama, kako se lahko
izogne, da ga njen dih ne pretrese
(Kot zrak krošnje dreves)?
Poezija je ženska, a
Njeno telo ni telo neveste, je telo matere,
Ne vidimo njenih ustnic, vidimo njeno naročje,
Gole in velike roke. Ponoči skrbi
Za krute zvezde,
Ona plodi, žalostna, ona se trudi
Odeti se v ustnice in v njeni postelji,
Ki je bolj iz grenkobe kot iz užitkov, se sen
Ne loči od krute budnosti.
Nič drugega ne zna kot peti, biti
Noro naklonjena stvarem,
Da bi ostale ob njej
– Otroci, ki odraščajo in neke noči odhajajo, odhajajo
Proti tlaki oblasti –.
In sledi jim zvesta poezija,
Usmiljena, krotka, obnavlja
Njihove poteze, njihov način, kako biti
Zanesljiv v tistem jutru.
Tistega dne.

Pismo

Danes je prišlo pismo od prijatelja, ki se je vrnil
V mogočno mesto Santiago.
Poslovala sva se nekega naporenega poletnega dne.
Videl sem ga, kako lahkotno in mladostno
Je skočil v avto.
Med temnimi kovčki se mi je smehljala njegova nemirna roka.
In avto, natrpan s poročno kramo,
Je zakril neki avtobus, potem še drug, dokler ni postal
Vse manjši, odsoten.
Tole decembrsko jutro me je presenetilo pismo.
Nekdo
Ga je prinesel, skritega med svojimi oblačili.
Ah, besede so poskakovale, poteze, ki sem jih
Tolikokrat videl, so se zadržale na smešnih
Malenkostih dneva, skrčile so se
Z deško zlobo okoli priimka,
Ob nesrečnem obrazu.
Zdaj,
Nenadoma,
So se razporedile kot ozek raztegljiv trak,
Po zgubanem listu so se vneto premikale
Od ene novice do druge, govoreč mi
O bližini svobodne dežele, o ognju,
Ki ponoči zasenči zvezde,
O bližnji bitki, pravkar prekinjeni,
O spremembah v hiši v nevarnosti,
O mestu, o deželi
(Čudovita imena, pozabljena v neki pusti knjigi).
In so se poslavljal: Kmalu te bom spet objel,
Ko bomo svobodni.
Začel sem hoditi gor in dol.
V ušesih je brnel vihrav pogovor,
Soj oči z majhnim snom
In nasilno lučjo upanja,
Ki so jo komaj zadrževale drhteče
Besede v mojem žepu.

Testament

Če sem pošten, ti moji čevlji
In tale moja srajca in tele hlače,
Tukaj, in celo tale robec,
Ki je čisto vsakdanji, kdo bi jih lahko
Tako uporabljal kot jaz? Poznam jih,
Kot da so deli mojega telesa.

O svojih knjigah, kaj naj rečem?
Kako je v njih vse podčrtano in zaznamovano
Na robih, s citati in verzi,
Mislim, da jih samo jaz lahko berem,
Kot tisti, ki na starem zemljevidu
Zasleduje neko deželo.
Zato zdajle,
Z uporabo vse svoje sposobnosti,
Duhovne in telesne, in ob velikem
Tveganju, s katerim se soočam, sklenem,
Da se bom odpovedal svojim
Pristojnostim, vsem, brez izjeme, eni za drugi,
Samemu sebi, za vraga. Tako
Da, ko se bom vrnil, da bi bil
Spet miren,
Spet uporabljal te čevlje,
Si navlekel te iste hlače
In bral knjige, ki jih imam rad.

Nobena beseda te ne izrazi

Drget, močnejši od drgeta te kupole,
 Družčina, zvestejša od samote,
 Pogovor, zgovornejši od tišine,
 Resničnost, bolj običajna od sanj,
 Resnica tega dneva in te noči,
 Pesen, ki se ne konča, nebo, okrašeno z zastavami,
 Smisel biti tu:
 Dobro veš, da nobena beseda ne izrazi tebe,
 Revolucija.

Roberto Fernández Retamar se je rodil leta 1930 v Habani, kjer živi in izdaja znamenito kubansko literarno revijo *Casa de las Americas*. Poučuje na havanski univerzi. Poleg poezije piše tudi eseje.

Že njegova prva pesniška dela so zbudila precejšnjo pozornost španskoameriškega literarnega občestva. Retmar ne skriva svojega navdušenja za poezijo velikih španskoameriških poetov: Valleja, Nerude in nekaterih španskih pesnikov, pri katerih se je zgledoval. Vsi ti so sanjali o nekem novem pravičnejšem svetu. Upali so, da ta nastaja nekje na Vzhodu, morda v Sovjetski zvezi.

Retamaru pomeni poezija sredstvo za razkrivanje pesnikove osebne eksistence, pa tudi politične stvarnosti, ki jo pesnik mora živeti. Tako pesnikovo orientacijo kaže zlasti pesniška zbirka *Vrnitev k staremu upanju* (1959). Pesnik, odprt za lepoto pokrajine in osebne stiske, se vse bolj posveča osvobodilnim in revolucionarnim težnjam svoje Kube. Zapisal je: »Verjamem v poezijo tveganja in resnice, ki nujno izhaja iz določenega položaja, ne pa iz modelov ali obrazcev. Verjamem v vročično vrtoglavo zapletenost človeškega bitja in življenja. Zato je poezija lahka, morda celo mora biti, politična in intimna, upajoča in trpka, vesela in boleča. Če mislim tako, zaradi teh velikih izkušenj, ki se nas dotikajo in imamo srečo, da jih živimo, kakšna naj bo potem naša poezija, če smo pošteni? In če nismo, nam Bog pomagaj!« Takšna pesnikova orientacija je razvidna iz njegovih najbolj znanih zbirk: *Z istimi rokami* (1962), *Stara zgodovina* (1965), *Združena poezija* (1965), *Živa sreča* (1967), *Nekaj podobnega predzgodovinski pošasti* (1970) in *Vzporedni zvezki* (1973).

Hugo Margenat

Ledene roke

Bilo je ob treh zjutraj, ko
sem napel na nebo struno kitare.
Nisem imel dovolj prostora,
da bi se lahko ranil, in sem se moral
pridružiti neskončnosti
in se bičati s prsti joka.

Spominjam se, da je vročica trajala malo časa,
ker so takoj opljuvali moj obraz
in so se ohladile moje razgrete ustnice.

Dospel sem do te ure
z rokami, zlomljenimi od sanj,
in s čelom, mokrim od soli.
Dospel sem z očmi, osuplimi od ljubezni,
dokler nisem čutil, kako se je njena roka
dotaknila moje, v svojih prsih,
kako se trop pogreza v usta severnega tečaja.

September

Septembra so postali dnevi bledi
 kot bolnikovo čelo.
 Nepopisno bledi.
 Dnevi so postali močvirska drevesa.
 mračna, s pogledi, uperjenimi v mrak.
 Bil je september, ki je razkril
 konec
 čistih in sinjih namenov.

Ko so odšli oblaki,
 je sen številka 810
 še tesneje pričvrstil mojo voljo k tebi.
 Ti si vzela brzde
 z jezo in prezirom
 in ni bilo rešitve
 in so odtrgani cvetni listi
 padali
 v zehajoči jarek.

Če bi se usmiljenje
 srepro zazrlo v oči,
 bi svet ostal
 brez rož.

Je sploh mogoč svet na trepalnicah.
 Ko boš zaprla kristalno okno,
 ne boš mogla skriti
 moje bele srajce
 na morju.
 Dvojbornik, kanal, nebo
 in jaz,
 ki izgubljam
 te septembrske dneve
 v tvojem sluhu.
 Ne beži iz življenja, iz smrti
 v smrt mladega življenja.

Ne beži.

Visoka gola deklica

Zaklad moj, moja prosojna čista ljubezen,
ki se mi približaš, ko me ovaduško
zrušiš
in se moja resnost spremeni v meč iz vode.

Ne preostane mi nič drugega, ko da te gledam
s sinjega okna, z oktave, kot neki tat.
Ti in tišina sta prisegla,
da bosta spravila v nered mojo samoto,
poseljeno z glasovi in podobami srca.

Deklica, zaklad moj, pojdi z menoj po tej
zemlji, po tem morju,
ker bi rad zacelil vse zelene rane
z zdravo krvjo, z obilnimi sokovi neba.
Nežnost tvojih besed
naj bo za tistega, ki je padel v bitki
za najboljšo ljubezen človeka: za svobodo.

Pridi, nežni cvet, sladka deklica, da bova
živela najbolj čisto in goreče čustvo,
dvignjena do plamena.
Pridi gola, odprta, razprostrta,
obdana z najlepšo ljubeznijo, z dišečim telesom,
kot zategli vijolični zvok klarineta.
Razpusti svoje prekrasne lase po zemlji,
tako zelo lačni.

Stopi, stopi v ta mrak, da vidiš,
kako globoke so oči, temne, solzne od žalosti,
ki se ti bliža v krogih, te opazuje,
te sprašuje, zakaj si tudi ti
velik žalosten otrok.

Daj mi roko in se nikdar več ne obleci,
nikdar več v človeško obleko,
ostani angel, iz sladkorja, medu,
brez sovrašstva, zmeraj zgovorna
kot zbudjeni veter,
ki ga vznemiri prst tišine,
deklica, deklica moja, dolgovratka,
iz pritajene tihe mesečine,

kolikokrat se razježiš,
 pridi s svojimi krili iz pene
 in spravi v nered mojo marmorno samoto
 iz podob in glasov, ki se pogovarjajo.

Portoriški pesnik **Hugo Margenat** je eden najbolj priljubljenih mladih španškoameriških pesnikov. Zaradi življenjske zgodbe, živel je samo štiriindvajset let, in zaradi otožne in prisrčne poezije, ki jo zlasti mladi nadvse radi prebirajo. Rodil se je leta 1933, umrl pa leta 1957. Star enaindvajset let je objavil svojo prvo pesniško zbirko *Ugasla svetilka*, ki je inavgurirala njegovo pesniško slavo. Že naslednje leto je objavil *Neurje* in nato še *Odprti svet*. Po njegovi smrti je izšla zbirka *Okno, odprto proti poslednjemu* (1960), v kateri je napovedal svojo prezgodnjo smrt. Margenat velja za največjega mojstra mlade portoriške poezije, odprte predvsem za vplive pesnikov Valleja in Nerude.

Marco Antonio Montes de Oca

Burkeževo slovo

Obrabila se je moja obleka iz pisanega prahu,
na dnu morja sem pustil svoja duhovniška oblačila;
slep sem obstal ob močvari,
ob reki, ki je oslabela od udarcev
svoje lastne pene.

Zaman sem iskal svojo podobo,
se opazoval v zrcalu, temnem od sončnic;
izgubil sem nesmrtni sijaj in ga
počasi stopil,
in tudi svojo flanelo za čiščenje lune
in pristanišče, kjer večer pade na kolena.

Izgubil sem pritikline svojega drobovja,
a razkošje človeka, ki nima ničesar,
stara pogled, ki je rasel
s krutostjo, s katero steblo sledi listom.

Kje bodo ostale moje palače iz vode in sanj,
kje veliki beli listi,
ki jih je zima stresla z drevesa?

Orli iz središča zemlje,
luči, ki si jih je izmislila žagovina,
vse moje dobrine, komaj izmerljive z utripi
in radostjo,
v katerih gubah nereda so našle grob?

Gospe in gospodje, kamni in ptice:
lepota življenja je tisto, kar nas dela
tako revne,
lepota življenja,
to, kar nas počasi spreminja v norce.

O, gospodje, gospe, otroci, rože,
 moje srce je zdaj zadnjič tu pred vami:
 obrabila se je moja obleka iz pisanega prahu
 in na dnu morja sem pustil svoja duhovniška oblačila.

Za spominom

Na kolenih v trebuhu svoje matere
 Nisem delal nič drugega, kot molil,
 Skozi režo njenih dišečih ust
 Me je včasih presenetil sijaj od zunaj;
 O resničnosti nisem vedel ničesar,
 A ko se je smejala,
 Se je neki mediteranski ogenj usedel
 Na krhko bruno mojega okostja.

Bilo je jutro, ki ga nisem predvidel.
 In v tistih predvečerih slavja in bede
 Sem lahko slišal odmev toče
 Skozi živčno okno iz mesa;
 Klečal sem nekaj mesecev,
 Varoval svoje orožje,
 Štel trenutke, enakomerne dihe,
 Ki so me ločili od polarne noči.

Kmalu sem zgrabil za življenje
 S temi majhnimi rokami,
 Ki so komaj držala v pesti golobje jajce;
 Igral sem se, da bi ukrivil, v tisoč pomenov,
 Kot zlato žico,
 Očarljiv žarek, ki me je pošiljal
 V neko drugo bivanje.

Lasje in noge so z lahnim hrupom
 Pozdravljali pasjednevne semafore.
 Potem sem potegnil do svojih ustnic
 Odejo iz meglice, ki sem jo sam nadihal,
 In sem zaspal v neizmerni sreči,
 Ki jo občuti nekdo, ko spozna zrak.

Sporočilo mojim hčerkam

Z neko jezo
Sem pobral s tal vaše pižame,
Ki jih drugič pustite lepo zložene na stolu,
Že pripravljene, da jih nežna materina roka
Namesti pod rjuhe,
Da se grejejo do večera.

Kakšen nered!
Kakšna naglica, tečete na vrt,
kjer psica oblizuje bele snežene kosmiče
Pravkar rojenih psičkov.

Male moje,
Davi se mi je zameglilo
V zenicah, slabo posušenih,
Ko sem pomislil, da sem vas tako slabo branil
Z neuporabnim ščitom
Svoje obrabljene kravate.

Male moje,
Dihanje se plača z življenjem
In vem, da boste morale odpreti denarnice
In plačati velik račun za užitke.
Vaše zemeljske oči ne morejo
Odvrniti od vas ene same bolečine
In nima smisla, da oprezujem
Skozi zavese,
Če vstopi življenje s svojimi železnimi nogami,
Da bi vas nespretno zbudilo
S perjem lačnih jastrebov.
Vsekakor vas prosim:
Ne verjemite, da je to prestrašeno objokovanje
Vsa moja dediščina.

Zapuščam vam ta svet, lepo obarvan z opoldnevom,
Žarke, ki jih morate zibati v svojem naročju,
Kot do kraja scefrane punčke;
In Jezus, otrok, tako zelo mož,
Odkar je slišal prvo salvo tišine,
Jo je vam pustil kot zvezdo, ki se uči hoditi
Po najvišjih vrhovih vaših prsnih bradavic.

Računajte tudi na kri mojih dedov,
Dovolj dobro, da z njo umijete najbolj umazano steklo,
Zelo čista v zadostnih količinah,
Da pozvanja znotraj,
Ko umrejo zvonovi.

Male moje,
Pojdite na vrt,
Medtem se vaš oče odpočije.
In potem zloži vaše pižame
In moli s sklenjenimi rokami,
Da bi vam bil lahko za nekaj koristen,
Maziljen ščit obrabljene kravate.

Mehiški pesnik **Marco Antonio Montes de Oca** se je rodil leta 1932 v mehiškem glavnem mestu. Tam živi kot korektor pri neki založbi. Je najbolj značilen predstavnik mlade mehiške poezije. Izhaja iz skupine, imenovane »Generacija 40«. Njegova poezija je svetla, polna razvnetih tonov, ki razkrivajo svet v njegovih kontrastih in nevarnih položajih. S tem je ustavljal tisti tok mehiške poezije, ki se je ukvarjal predvsem s temo smrti, s katero je obsedena sodobna mehiška poezija največjih pesniških ustvarjalcev. Objavil je številne pesniške zbirke, omeniti velja predvsem: *Preden sine jutro, pojejo ptice* (1959), *Pesmi o soncu, ki se ga ne dá doseči* (1961), *Temelj navdušenja* (1963), *Njiva v raju* (1964), *Zagovor na sodišču* (1967).

Victor García Robles

Naj ve, kaj se dogaja z živo solzo in z grdimi besedami

Včeraj, ko sem pisal neko drugo pesem,
 so se mi utrnile solze,
 solze jeze, veste,
 poslušal sem v svoji glavi udarce žog na dvorišču,
 krike gorečih navijačev,

medtem sem pisal neko pesem,
 roke sem tiščal v žepu,
 iskal sem zadnji belič,

utrinjale so se mi solze in so zbudjale usmiljenje,

medtem sem mislil na stavko železničarjev,
 na mobilizacijo, na rast dolarja,

pisal sem neko drugo pesem,
 ne tega pamfleta, nekaj drugega,
 v čemer je moj pesniški poklic
 pripovedoval slavcu o mavrici
 in nemirni zvezdi o lepoti,

vsekakor sem mislil na druge stvari,
 roke so se mi tresle in mislil sem na vojno,
 na H bombo v Buenos Airesu,
 ki bi lahko padla na te ljubljene ulice,
 kjer je toliko božanske mladosti,
 trgovin, gostišč, dreves,
 drhtečih vogalov za ljubezenska srečanja,
 Od vsega tega ne bi ostalo nič...

Jokal sem, da me je vse bolelo,
 medtem so nastajali moji verzi in se smejali,
 kajti ljudje imajo radi to, kar jim daje upanje,
 potrebujejo zadovoljstvo, ki jim nekoliko pomaga,
 vsaj z enim zabavnim verzom...

prav, stari, jokal sem kot obupanec,
 pisal kartice po zlatem pravilu,
 medtem sem slišal radio, ki je govoril o demokraciji,
 žoge so zares pretiravale,
 po radiu niso rekli: – Pomilostitev za stavkajoče –
 po radiu niso rekli: – Vojska se ukvarja
 s tihotapstvom –,
 po radiu niso rekli: – Predsednik laže,
 zaslišujejo ga,
 zavrgel je program,
 naj pove ljudem, kaj se dogaja,
 gospod predsednik, zagotavljam vam,
 ljudstvo se vda, če je treba,
 gospod predsednik, brez demagogije,
 od vas je odvisnih toliko stvari,
 a po radiu rečejo: – Pristal je na agrarno
 reformo –,
 po radiu ne povedo, kdo je ubil Satanowskega in
 Ingalinella,
 po radiu ne povedo nobenega sranja,
 samo kegljaške rezultate in kviz,

časopisi so prav taki,
 le kateremu kurcu služijo časopisi,
 pitajo nas z vzhodnjaškimi fintami,
 pitajo nas z zahodnjaškimi fintami,
 revije nas rajcajo s kakšnimi napol nagimi
 kurbami;

včeraj so mi tekle solze, ko sem pisal;

stari, sramota je, sem mislil z veliko ihto,
 toliko je nas, ki smo siti teh večnih bedarij,
 prodajalec časopisov mi je govoril:
 – Ta dežela je eno samo sranje!

Zavrnil sem ga:
 – Ni res, ta dežela
 ni nič slabša od katerekoli druge dežele!
 Potem mi je rekel:
 – Ljudje niso vredni počenega groša!

In sem ga spet brcnil:
 – Imamo ljudstvo,
 ki ni nič slabše od kateregakoli drugega ljudstva!

Nekoliko zajeban, me je prodajalec časopisov vprašal:
– Torej, kateri vrag naj vse to razume?

– Dobro veste, kaj se dogaja – sem mu odgovoril
in potem so me oblike solze,

– dobro veste, kaj se dogaja – sem mu odgovoril
in potem sem čutil, da so me verzi
suvali v roko

in so mi možgani trzali kot streli iz puške
in so me dajali strašni krči v krvi,
spoprijel sem se z vsemi butci, ki so nam jih dali,
nisem mogel več prenašati starih bridkosti
in potem sem slišal, da je radio govoril neumnosti
in da je cena časopisa v neumnosti

in sem se spomnil udarca Uribura,
tistega tragičnega tedna,
spomnil sem se Castilla in Perona in električnega
sunka in Revolución Libertade,
spomnil sem se Operación Masacre in strelav
in mrtvih v Córdobi in sem se spomnil
ustreljenih na Plaza Mayo,

in vsakič so tekle vse večje solze,

medtem sem se spomnil konservativizma
in volilne kampanje in splošnih volitev
in vzpona predsednika, ki je bil edino upanje,
boril se je skoraj vse življenje,
in potem sem se spomnil, kaj se je zgodilo z družbo Cade
in Ansec in Grupo Bemberg
in sem se spomnil nakupa letalonosilk,
in osemindvajsetega člana,
manifestacije za Ensenanca Laica,
bomb s solzilcem
in sem se spomnil vsega, medtem ko so se ti verzi
pojavi med mojimi solzami,
spomnil sem se velikih posesti Republike
(na primer latifundij, ki zatirajo ljudi iz
Tecka, tam doli na jugu),

spomnil sem se vsega,
tudi Villa Miseria je Amerika,
pekel v nasadih
(govorili so, da je Tigre Milan: – Pretepač in pijanec,
razcapani črnci),
spomnil sem se vsega,

pogodb z Loebom,
stavke trgovcev z nafto iz Mendoze,
koncesij Shellu in Standard Oilu...

– Kurba! – sem si rekel,
– lepo nas bodo pojahali! –

Kakšne solze so to bile, brat,
medtem sem včeraj pisal to pesem za rešetkami,
vsaka solza je zbujala strah.

– Veste, kaj se dogaja,
veste, kaj se dogaja, –
sem rekel, – vidimo, kaj se dogaja,
pomislite, – sem rekel –,

prodajalec časopisov ni videl solza,
– veste, kaj se dogaja, – sem zakričal –,

(prodajalec časopisov si je zatisnil ušesa,
dva ali trije butci so se zasmejali);

– veste, kaj se dogaja,
veste, veste, kaj se dogaja, –
(proti meni je tekel razjarjen policist),

– veste, kaj se dogaja v tej deželi, –
(policist me je zgrabil za roko),

DA KOLJEJO
DA JIH NA TISOČE BEŽI
DA JIM JE FIGO MAR ZA NAS,

ve, kaj se dogaja,

DA NAS MISLIJO IZŽETI DO ZADNJE KAPLJE,
DA NAS MISLIJO VARATI DO ZADNJEGA TRENUTKA,
DA NAS MISLIJO LOČITI Z BEDARIJAMI,

ve, kaj se dogaja,
ve, kaj se dogaja,
ve,
(policist me je udaril po glavi),

ve, kaj se dogaja,

JE NEKAJ SINOV NEKE VELIKE KURBE
KI SE NORČUJEJO IZ SONCA IN ZEMLJE

IZ LJUBEZNI

IZ VESELJA

iz črne globine preoranih njiv,
iz potrebnih trnjev, kruha in pečenke,
ni jim mar za roke
žensk in dečkov,

DEČKOV, VRAGA!

ne za roke,
temne od dela,

TO SO MORILCI,

TO SO NORCI,

TO SO IMBECILI,

so kreteni, ki poslušajo v bankah,
ki so dobro prikriti,

ve, kaj se dogaja,

ve, kaj se dogaja,

SO ZVERINE, KI NE LJUBIJO NIČESAR,

KI NIMAJO KRVI,

KI BODO NEKEGA DNE ZA TO PLAČALE,

ve, kaj se dogaja,

ve, kaj se dogaja...

in kar naprej padajo moje solze
in brišejo na papirju črnilo teh besed.

Argentinski pesnik **Victor García Robles** se je rodil leta 1933 v Buenos Airesu, kjer živi kot učitelj. Izdaja reviji *El grillo* (Črček) in *El escarabajo de oro* (Zlati skarabej). Njegova poezija je družbenokritična. V reportažnem slogu razkriva argentinske socialne stiske in politične manipulacije vodilnih struktur in severnoameriškega kapitala. Njegova poezija je kritična analiza velikih nemirov in zločinov, ki so pretresali Argentino. Za pesniško zbirko *Slišite, smrtniki* (1965) je prejel znamenito nagrado Casa de las Americas, ki jo podeljuje ta kubanska revija najbolj vidnim mladim pesnikom španske Amerike.

Roque Dalton

Velika razdalja

Sanjam te in še najprej spim
ne zbudim se več in ne krožim nad tvojim obrazom
kot iskalec biserov prosim za zrak
preveč svetilk me je stal ta obup

Zdaj se moram potruditi da se te spomnim
orošen z rumenim oblakom hijacinte
ravno sredi številnih orgazmov
koralno uresničenih na dveh ali treh Karibskih otokih
spet vidim tvoj glas ki mi pravi dober dan
preoblečen je v mladega škrata
iz globine bližnje blazine

Samo oziraje se na tvoje desno uho
mi je mogoče utelesiti spomin
vogel sveta za dihanje besed
katerega lepota bi ti lahko škodovala
torej ga vzamem in ga uporabim kot okarino
ali sredino oreha ali pepelnik za čuvanje zaponk

Domnevam da te nisem preveč nadlegoval
zmeraj sem pazil da sem napravil
neko primerjalno študijo o kosteh iz ur
ali sem si dovolil drznost ob urah manjšega prehoda
V vsakem primeru ostaja življenje telegraf da
spoznam tvoje življenje

Ni obrazca za mojo vzvišenost
vedno sem znal ravnati z devicami
z neminljivimi deklicami zasidranimi v tujini
kot neko zares prestopno leto
kot Narodna Neodvisnost

Pokličič me
pošlji mi telegram
preveri katere so možnosti za komunikacijske satelite

Moj spomin je kot pribežališče preteklega stoletja
nima kaj početi
nasproti tej moderni lakoti
ki jo čutim po tebi

Pokličič me
pošlji mi telegram
tvoj glas se bo videl zelo razločno
na telegramu

Zares pomembna je hitrost
staro znamenje stoletja
ki ni prej nikoli prišla
tako blizu mojega srca.

Vojakov počitek

Mrtvi so vsak dan bolj neposlušni.

Prej je bilo lahko z njimi:
dajali smo jim trd vrat neko rožo
hvalili smo njihova imena na dolgem seznamu:
kot meje njihove domovine
kot plamenice senc
kot strašen marmor.

Truplo se je podpisalo v čast domovine:
vrnilo se je spet v vrsto
in korakalo v ritmu naše stare koračnice.

A kaj naj storimo
mrtvi
so od takrat drugačni

Danes postajajo posmehljivi
sprašujejo
Zdi se mi da so opazili
da jih je vse več!

Pripravi se za prvo priložnost

Pesem o ječi

Nočem misliti na usodo. Zaradi nekega razloga
 jo primerjam s pozabljenimi stenskim preprogami sramote in vzvišenosti,
 kjer se neki brezdušen obraz
 (kot ta Selassia)
 trudi, da bi mi dal neko večno znamenje. Samo zrak,
 nesmisel zraka v tvoji deželi-ponvi. O, naskok!
 O, besede, ki jih ne bom izgovoril enako,
 kraj, določen za dede, ki se vračajo!

Davi mi je stražnik prinesel samo ostanke
 – ni trpel, revež –
 ko je z meglo dal ime dnevu.
 So mrtvi koščki soli neke mrtve školjke,
 koruzne palačinke, ki jih napade jeza,
 brez krotkih krajev, kjer bi se zdivjali,
 ostanki surovega riža kot tri domišljave zastavonoše,
 ki se ukvarjajo s puščanjem življenja ovcam in surovi logiki.

Stena je polna datumov, ki govorijo o opotekanju,
 koščkov poslednje utrujenosti, golih, ki kričijo in ki so
 najslabše priče nečesa, kar bi ne moglo izbrisati
 niti moje solze (strahu?).

Molil sem (Faust sem), poljubljal sem si roko,
 rekel sem si, kot da sem priletel,
 odklonil sem vzdihovanje v kotu ledeno mrzle celice:
 »Pozabljeni ubožec, ubožec,
 z večjim delom smrti v tvoji prtljagi,
 medtem ko na nekem drugem kraju sveta slači nekdo
 lepa ramena
 ali poje himne upornikov, ki imajo žene
 kot bisere,
 ti poskušaš ksifon medu,
 potem ko te je izpljunil despot pravice,
 slišiš hrup svojih nohtov,
 ki rastejo proti koži čevljev,
 smrdiš (to bom očistil kdaj drugič),
 poskušaš najti znamenje, ki pravi »Živel bošč«,
 »čepprav v nekem metulju ali v svežnju nevihte...«

Strogi aleluja, izrečen na ves glas,
 pred nemogočimi zvezdami,
 kako lepa postaja nenadoma jeza:
 neskončna nit, koliko pomeniš moji duši,
 poklon žrtvovanim brez končnih točk,
 jeza, jeza,
 o, predraga mati, pravična korenina žeje,
 prišla si...

O. E. A. (*La Organización de los Estados Americanos*)

Predsednik moje dežele
 se trenutno imenuje Polkovnik Fidel Sánchez Hernández.
 Toda General Samoza, Predsednik Nikaragve,
 je tudi predsednik moje dežele,
 in general Stroessner, Predsednik Paragvaja,
 je tudi nekak mali Predsednik moje dežele,
 čeprav manj
 kot Predsednik Hondurasa ali
 General López Arellano in bolj kot Predsednik
 Haitija,
 Monsieur Duvalier.
 In Predsednik Združenih držav je bolj Predsednik
 moje dežele
 kot Predsednik moje dežele,
 ki se, kot sem rekel, trenutno
 imenuje Polkovnik Fidel Sánchez Hernández.

Salvadorski pesnik **Roque Dalton** spada k svobodnjaškemu literarnemu krogu »Univerzitetni literarni krožek«, ki se je ukvarjal enako vneto z literaturo kot s politiko. Rodil se je leta 1935 v glavnem mestu te male srednjeameriške države. Nekaj časa je živel na Kubi. Leta 1975, v času velikih socialnih nemirov v Salvadorju, je bil barbarsko ubit. Postal je simbol upora proti brutalni diktaturi, ki je spravljala Salvador v hude socialne in politične stiske.

Dalton je eden najbolj izrazitih predstavnikov mlade salvadorske poetične ustvarjalnosti. Njegova poezija razkriva nov občutek za človeške odnose, ljubezen in solidarnost. Je glasen protest proti izstopajočim družbenim krivicam, ki so pogosto vodile v obup. Oblasti so ga nenehno preganjale. Zato je bil pogosto zaprt v mračnih salvadorskih ječah. »Jaz sem velik mrtvec,« je zapisal malo pred smrtjo. Poezijo je objavil v številnih zbirkah: *Okno in obraz* (1962), *Vrnitev zasramovanega* (1963), *Priče* (1964), *Pesmi* (1968), *Gostilna in druge pesmi* (1969), *Majhni pekli* (1970).

Horacio Salas

Bolni

Bolečina rase v našem telesu kot neka temna roža,
 počasi se nas oklene, nas žge, nas duši,
 se stegne med rjuhami,
 nas izničuje.
 Kot nevidni vampir nas sesa,
 se spreminja v neko družčino,
 v neko nespodobno prijateljico naše krvi.
 Bolečina nas spreminja v lepljiv insekt,
 v neki umazan prizor, v grotesken vonj.
 Nas prisili misliti na smrt
 in potem opazimo,
 da samota ni samo neka beseda,
 da je roka, ki jo nekdo položi na naše čelo,
 da bi nam olajšala sen, samo neka oblika
 usmiljenja in ne nežnosti.

Sinovi

Polastili so se vsake naše kretnje,
imajo naše oči, naše namene, da bi
izumljali zgodovino,
morda neki nasmeh, trpijo kot mi
zaradi krivic.

Bivajo v svetu zoženih hiš,
razširjenih gradov in visokih stolpov,
obkroženi od prividov skrivnostnih števil.
Govorijo prikrit jezik lutk in ptic,
v glavnem nas ignorirajo.

Maščujemo se jim tako, da jim ukazujemo,
kako naj živijo, in jih silimo, naj prenašajo
naše prikrite frustracije,
a vsako noč, hote, nas ubijajo v svojem snu.

Tudi zbolijo in nas potrebujejo.
Nas osvajajo z nepomembnimi besedami
in previdno izvajajo svojo magijo.

Vsekakor, nihče jim ne bo preprečil,
da se ne bi bolečina naslanjala na njihovih telesih,
ki delajo napake
in ki rasejo.

Stari

Sem jetnik smrti.
 Zadovoljujem se s prebiranjem starih revij,
 prič mojih mladostnih let,
 ki prebujajo v meni speče spomine,
 dežele, ki jih je razdejal čas.
 Imam samo neki arhiv neuspešnih podvigov.
 Živel sem zgodovino, ki jo mladi poznajo iz knjig,
 a ti temni kolobarji pod očmi izdajajo mojo pozabljivost.
 Dolge noči brez sna kopicijo obraze,
 porušene hiše,
 vztrajne sanje,
 ki se jih ne upam nadaljevati.
 Moji otroci so zrasli v mojem naročju
 in potem otroci mojih otrok,
 medtem je čas oslabil moje čute.
 Že nekaj let mi je jasno,
 da v meni živi smrt,
 da se polasča mojih kretenj,
 da mi maže roke in čelo,
 da mi prepoveduje del življenja.
 Mladi me prenašajo,
 začudeni nad tem naključjem, ki me vzdržuje.
 Vsak večer ležem v posteljo s strahom.
 Jutro je neka nenavadna radost,
 z okusom, ki ga ne morem z nikomer deliti.
 Spoznal sem malodušje, ljubezen, sanje;
 videl sem smrt, ki se je zdvijala nad mojimi prijatelji;
 uklonil sem se nesramnosti boleznj,
 spoznal krutost bolečin,
 mračnost, obup in strah.
 Na vsak način, skrivaj,
 se nočem prepričevati, da je teh nekaj mojih dni
 samo gotovost smrti.

Argentinski pesnik **Horacio Salas** se je rodil leta 1938 v Buenos Airesu. Po poklicu je novinar. Njegova poezija obravnava najbolj intimne bivanjske stiske. O tem govore že naslovi njegovih zbirk: *Samota po obrokih*, *Spomin časa*, *Zadostni čas*.

Roberto Obregón

Vstajenje

Kristus je počasi stopil s križa
 Ostali so mu žebli in trnjeva krona
 in rasli naprej v rokah in na čelu
 Vračal se je spodbujen od zločinov in legend
 Čudežev in groženj po razdejanju in prihodu
 Tja sedeva da bi kockala
 Jaz stavim na življenje je rekel resno
 In jaz zakaj ne bi stavil na življenje sem odvrnil
 (Zlobno sem se zarežal ko sem imel prednost)
 Vrgel sem kokco TRDIL SI da si pot resnice in življenja
 A si oznanjal neresnično pot nisi računal na krutost
 Ob prvem nesoglasju si nastavil še drugo lice
 čeprav si v nekaterih primerih imel prav
 In da si to dokazal svojim prijateljem si si izbral smrt
 Vsakdo prepozna svoje mesto in njemu si pokazal križ
 Igrajva torej staviva na ta večni denar
 preden STOPIŠ DOL IN ME STRMOGLAVIŠ na Golgoto
 Pohitim in on ne utegne reči nič drugega kot KRIŽ
 In sekira brezna je naju ločila
 On tam z brega in jaz sem kričal od tod
SAM SEM SI IZBRAL TA SVET IN GA BOM PRENAŠAL
NIHČE ME NI POSLAL SAM SEM PRIŠEL KOT KATERIKOLI
KRISTJAN
 Samo veter, veter tam v ozadju
 je trgjal zemljo ob vznožju alegorije
 nočem vedeti ničesar nič me ni ločilo
 od sanj človeka iz ila
 in zgodbe ki se imenuje Janez in Marija
 Ko so minili trije dnevi in se je razpršila megla
 se je križ dvignil kot prej brez simbola
 v novo in dišeče drevo ki širi sence
 Na vrh se je povzpел Adam in obvestil tisk
 in televizija je širila novico med množico
 Preden je petelin zapel
 po širnih deželah Jehova.

Izgubljeni kraguljček

- Tu se je končalo sadje. To ki ga nekdo jé
 Ni mango
 Ni breskev
 Ni mandarina
 Ni melona.
- To kar pogoltneмо in prežvečimo ni ne nekaj več ne nekaj manj
 Gumijasta duša
 Lastnika
 Kraja
 Ali hiše,
 Njegovo srce:
 Denar.
- Tu ni ne sadja in ne dreves in zdaj ne vidimo več
 Trav
 Živine (govedi,
 ovac, konj in ljudi)
 Veje so brez ptic
 In tako vesela
 Kot je bila pesem ptic *cenzontles*
 Ne nagovarja več gozdne živali
 Ne recimo krvomočnicam in jasminu naj še cveti.
- To je neka dolina oropana spodkopana do kraja izpraznjena
 Kjer blodijo samo predgorja
 Potrat
 In se med ognjenimi kraterji pasejo
 Podrtije,
 In se nesnaga pokriva s slano
 In diha skorjo na obrazu zemlje.
- Nekdo gleda naokrog in vidi plavati na površini le pepel in prod
 V očeh pepel
 Prah v ustih
 In kosti samo kosti
 Svet je lobanja
 Z nočnimi pticami roparicami
 Ki se gugajo
 Nad temenom.
- Ograje so. To je res, vse je ograjeno in zastraženo z bajoneti
 S križem v roži
 S tistim čemur pravimo tuje
 S pretnjo

Oči ki jih je zavezala pravica
 Z zidovi in žicami
 In s črvivimi simboli
 Ob zarjaveli luči
 Že preteklih pisav.
 Tudi žensk ni. To je področje brez žensk
 In zato
 Se opravičujete
 Jaz ne vem
 Kdo je kriv
 Kdo jih je presenetil na poti
 In je v njih ugasnil tisto milost
 Ki jo jutro daje mesu.
 Kajti to kar vidimo so le silhete žensk
 Izkušene praznine
 Razločki
 Kaj je dobro in kaj je slabo
 Zastrazeni od zlata
 In nazadnje od računov
 Natisnjenih s stroji
 In v posteljah
 Jeznih prividov.
 Na tej zemlji iz glasbe in trušča ni vetra ni ga
 Vse kar tu sije
 Pred veliko tišino
 Je prišel uničit
 Tujec.
 In je pustil ljudi zavržene na robu poti. Speče.

Gvatemalski pesnik **Roberto Obregón** se je rodil leta 1940. Star komaj enaintrideset let je umrl po dolgem mučenju v ječi. Bil je eden tistih mladih gvatemalskih pesnikov, ki so po zgledu Valleja in nekaterih evropskih in severnoameriških pesnikov kritično razgledali socialne in politične stiske svojega časa. Že njegova prva knjiga poezije *Pesmi, s katerimi lahko začnemo življenje* (1961) izraža pesnikov socialni in politični nemir. Ta je prisoten tudi v njegovih kasnejših zrelih pesniških zbirkah: *Prerokov učenec* (1965), *Poezija o predmestju* (1967), *Flavta iz ahata* (1969) in *Izgubljeni ogenj* (1970).

Juan Gelman

Pesem

Četrtek, minil je v prijateljskem vzdušju
klepeta s teboj. Na mizi ljubki
krožniki, pripravljen nož,
želja po jedi.

Tudi želja po kratkem klepetu
o vsem, čemerkoli, ničemer.
O joku, ko lupimo čebulo,
in o smehu, ki čaka na nas na začetku žice.

Tvoje spretne roke, vlažne od zelenjave,
in predpasnik, ki se vdano trga
prav tu, ah, kakšna nejevolja!

kruh

se je podražil, eh? Kakšen problem!
Kakšen problem, žena, kakšen problem
dotakniti se zraka na tako lep četrtek!
Ogledati si prsi škandala življenja!
Osluškovati v tvojem trebuhu, kako rase sin!
Vse drugo bomo že kako uredili.

Pesmi s sinom

Prvi izgovori besedo poezija

Poznaš čas, ves čas,
med to besedo in tvojim časom?

Poznaš zrak, ves zrak,
med to besedo in tvojim zrakom?

Morje, morda, poznaš, bolečino,
ljubezen, zemljo, smrt,
poznaš,
med to besedo in tvojimi finimi nitmi?

Je prišel do tebe kot neka magija,
morda kot neka starost?

Sem zmočil z blago vodo
tvojo vodo, najčistejšo, mirno?

Sem te ovenčal z živo lučjo?
Sem položil v tvoja usta sladko moko?

Kdo bo lahko kdaj rekel, kaj se zgodi,
ko se poljubita dva otroka?

Vprašanje, kaj je voda

Pozabljenje, pozabljenje,
Neka dolga čista pot proti pozabljenju.
Neki mlad spomin pozabljenja.
Ena sama solza,
ki gleda in pozabi, kaj sva.
To, kar je pozabila, kar je pozabila smrt.
Celo to, kar si ji rekel.
Kaj bi lahko bilo zdaj, ko je v njej
tvoje drhtenje.

Smehlja se

Sem se jaz kdaj tako smehljaj?
Sem bil tak kot ti: iz luči, beline, ki drhti?
Sem znal narediti jutra, jih zbegati,
spraviti svet v zadrego?
Sem bil zbujevalec, kot ti,
tihe nežnosti? Spretna voda?
Sem ustavil zrak, velikega učitelja?
Najbolj gola čistost je v tvojih ustih
in se sramuje.
Angeli, angeli.
Kdo pravi, da jih je videl, nikoli jih ni videl.
To, kar vidi, je znotraj neke pesmi.

Rečem mu, kako ga imam rad

Hodil boš, hodil boš.

Nebo, zrak z imenom,
sin, ki mu rečem sin, ne da bi vedel,
ne da bi razumel in ne,
kako se je nama zgodila čistost.

Katero skrivnostno vodo damo piti ljubezni?
Katero nedotaknjeno snov
še imamo, katero stvar, kaj
še lahko damo? Ali ljubezen?
Ali drhtenje sreče, o kateri sanjamo?
Ali april, ki je poklanjal svojo skrivnost?

Hodil boš, hodil boš.

Odprl boš oči in gledal nečisti
svet, še čist.

Bolj ko te imam rad:
te ljubim z bolečino.

Izbral, prevedel in opombe o avtorjih napisal Ciril Bergles

Argentinski pesnik **Juan Gelman** je doma iz Buenos Airesa, kjer je zdaj urednik nekega pomembnega tednika. Je eden najbolj znanih pesniških ustvarjalcev iz »generacije 55«. Vse življenje se je močno politično angažiral. Je pesnik izrazite sugestivnosti. V pogovornem slogu razkriva boleča dogajanja svoje velike dežele, ki je desetletja dolgo prenašala nasilje različnih diktatorjev. Pisanje poezije ima za poklic, enak vsakemu drugemu javnemu opravilu. Najbolj je postal priljubljen pri španskoameriških bralcih s knjigami: *Violina in druga vprašanja* (1956), *Igra, v kateri hodimo* (1959), *Posamezni ples* (1961) in *Goveja jeza* (1969).

E S E J

Tom Dardis

Žejna muza

Med sedmimi v Ameriki rojenimi pisatelji, nagrajenimi z Nobelovo nagrado za književnost, je bilo pet alkoholikov. Seznam podobno zaznamovanih ameriških piscev dvajsetega stoletja je zelo dolg; prihranjeno je bilo samo maloštevilnim med velikimi talenti. Poleg petih nobelovcev – Sinclairja Lewisa, Eugenea O'Neilla, Williama Faulknerja, Ernesta Hemingwaya in Johna Steinbecka – vključuje ta register še Edwina Arlingtona Robinsona, Jacka Londona, Edno St. Vincent Millay, F. Scotta Fitzgeralda, Harta Cranea, Conrada Aikena, Thomasa Wolfea, Dashiella Hammetta, Dorothy Parker, Ringa Lardnerja, Djuno Barnes, Johna O'Haro, Jamesa Goulda Cozzensa, Tennesseeja Williamsa, Johna Berrymana, Carson McCullers, Jamesa Jonesa, Johna Cheeverja, Jean Stafford, Trumana Capoteja, Raymonda Carverja, Roberta Lowellja in Jamesa Ageeja. Gotovo zbuja prisotnost bolezni pri tolikšnem številu naših pomembnih piscev vtis, da je alkoholizem bolezen ameriškega pisca.

Kaj pa druge umetnosti? Ali bi bili alkoholiki v podobni premoči, na primer, na seznamu sodobnih ameriških slikarjev? Odgovor je seveda pritrديلen, vsebuje pa takšna imena, kot so Mark Rothko, Jackson Pollock in Franz Klein. Ker odpade del problema na slikarje in druge umetnike, se razumljivo ponuja vprašanje, ali obstaja kakšna povezava med alkoholizmom in ustvarjalnostjo. Mnogo naših najboljših umetnikov se je z leti sprijaznilo s takšno povezavo. Pravzaprav jih je kar nekaj zatrjevalo, da jim ni preostalo drugega kot hudo pijančevanje, če so hoteli ustvarjati z vrhunsko ustvarjalno močjo.

Po njihovem ustvarjalnost najbogateje cveti, ko alkohol potisne stiske vsakdanjega življenja na stran. Pijančevanje naj bi odpiralo okna duše; idejo, da je resnično vizijo mogoče doseči samo takrat, ko se duh osvobodí s pomočjo alkoholne pijače, izraža pesem Harta Cranea *Vinska menažerija* (v prostem prevodu): »Novi začetki, nove anatomije! Vinski kremplji so okrepili svobodo okrog mene in destilirali to sposobnost.«

Ker so iskreno verjeli, da mora biti redno pijančevanje gotovo pravi pristop k muzi, so si taki pisci hkrati naložili pisateljsko in pijansko kariero, to je imelo poguben učinek na njihove ustvarjalne moči.

Ideja, da pijančevanje pospešuje ustvarjalnost, ni nova. Horac je zahteval, da mora pesnik slediti tradiciji (v prostem prevodu): »...pesmi, ki so jih napisali vodopivci, ne morejo dolgo živeti ali razveseljevati mnogih ljudi. Odkar je Bakhos uvrstil zmešane pesnike med svoje satire in favne, so sladke muze ob jutrih redno dišale po vinu. S hvalnicami vinu Homer dokazuje, da je bil pijanec; (...) »Trezni naj skrbijo za trgovino in javne zadeve, zmeraj čemerni pa naj se izogibajo pesniškemu poklicu.«

Kot kaže, je ideja o piscu kot pijancu v dvajsetem stoletju ameriška posebnost: ni opaziti, da bi takšen način razmišljanja prevladoval med evropskimi ali angleškimi pisci. To nam daje slutiti, da smo glede alkohola poseben narod. Od najzgodnejših dni Republike so Američani tako požrešno razkazovali svojo žejo po alkoholnih pijačah, da je to osupnilo tudi takšne obiskovalce, kot sta bila Tocqueville in Dickens. V devetnajstem stoletju se je o Ameriki pogosto govorilo kot o »Alkoholni republiki« in od Poeja naprej so si njeni najboljši pisci na podlagi količin zaužitega alkohola pridobili popolnoma zaslužen ugled. Kot mi je poročal Anthony Powell, med sodobnimi angleškimi pisci ni bilo nikoli tako silovite žeje: »Čeprav so dobri britanski pisci daleč od tega, da bi bili popolni abstinenti, bi vam verjetno moral dati prav, ko domnevate, da je zadeva pretežno manj katastrofalna kot v ZDA.« Vsceno je večina ameriških piscev menila, da je pijančevanje zanje dobro, in so ga odobraval kot sestavni del pravil igre; pijanski pisci so bili resnično dobri pisci.

Mnogi med njimi so podlegli alkoholizmu, bolezn, ki je v marsičem, če že ne v celoti odgovorna za razkroj njihovih talentov v starosti, ki je bila v primerjavi z njihovimi evropskimi kolegi pravzaprav mladost. Kljub temu je mnogo ameriških piscev živelo v prepričanju, da so se z zgodnjim paktom z alkoholom bogato okoristili in da je bil nujna sestavina v kratkem, vendar zlitem obdobju njihove mladosti, pa čeprav je postajala na stara leta alkoholna muza vedno bolj gluha za njihove prošnje. Fitzgeraldovo najboljšo delo je bilo končano, ko je pri osemindesetih objavil *Nežna je noč*. Zadnja Hemingwayeva pomembna knjiga, ki je izšla v času njegovega življenja, je bila *Komu zvoní*. Izšla je, ko jih je imel enainštirideset, čeprav je bil njegov zaton očiten najmanj štiri leta prej v *Imaš ali nimaš*. Faulknerju je ogromen talent omogočal, da je funkcioniral dlje kot drugi; imel jih je štirinštirideset, ko je končal svojo zadnjo pomembno knjigo *Pojdi dol, Mojzes*.

Natančnejši pogled na dolg seznam alkoholiziranih piscev odkriva, da so bili štirje med njimi samomorilci (Jack London, Hart Crane, Hemingway in John Berryman), medtem ko so skoraj vsi drugi pregoreli v presenetljivo zgodnjih obdobjih svojih karier. Nekaj jih je obvaroval desetletja trajajoč legendaren molk (Djuna Barnes in Dashiell Hammett), praktično vsi drugi pa so pisali naprej in to potrjuje pogosto citirano Fitzgeraldovo pripombo, da »v ameriških življenjih ni drugih dejanj.« Pri ameriških piscih smo poznali mnogo briljantnih začetkov, toda dosti manj nepretrganih karier. V nasprotju z mnogimi najpomembnejšimi evropskimi pisci zadnjih

sto let – skrajna primera sta Tolstoj in Thomas Mann, ki sta pisala *Hadži Murata* in *Izpovedi pustolovca Felixa Krulla* v svojih poznih sedemdesetih – so Američani zelo hitro izčrpali svoje talente. Alkoholizem je gotovo odigral ogromno vlogo pri tej žalostni in predčasni izgubi ustvarjalne moči.

Jasno, da je mogoče sestaviti tudi spisek uglednih ameriških piscev tega stoletja, ki niso bili alkoholiki. Nanj bi se uvrstili T. S. Eliot, Ezra Pound, Edith Wharton, Willa Cather, Thornton Wilder, Robert Frost, Gertrude Stein, Ellen Glasgow, Wallace Stevens, William Carlos Williams, Katherine Anne Porter, Zora Neale Hurston, Saul Bellow, Ralph Ellison, Eudora Welty in Flannery O'Connor. (Čeprav sta bila huda pivca, kaže, da niti Theodore Dreiser niti Sherwood Anderson nista bila alkoholika.) Ta seznam je zanimiv zaradi številnih pesnikov in prevlade žensk. Z manjšimi izjemami ameriške pisateljice niso bile alkoholičarke. V zvezi z majhno razširjenostjo te bolezni pri ženskah je splošno sprejeto zdravniško mnenje, da pijejo (in kadijo) šele od nedavnega in da bi se razmerje med alkoholiki in alkoholičarkami v bližnji prihodnosti utegnilo izenačiti. Vseeno pa drži, da je bila večina glavnih osebnosti ameriške literature v tem stoletju alkoholikov.

V delu kritične skupnosti vlada nenavaden odpor do neobremenjenega obravnavanja alkoholiziranih piscev. Primer za oviralni pristop je Christopher Sykes, ki v svoji biografiji o prijatelju Evelynu Waughu kljub vsem dokazom gladko zanika, da bi bil njegov človek lahko alkoholik. Sykesov pogled izhaja iz njegovega prepričanja, da so alkoholiki popolnoma nesposobni ustvariti karkoli omembe vrednega. Waugh je napisal veliko sijajnih knjig in iz tega sledi, da enostavno ni mogel biti alkoholik. Tisti, ki pišejo o Faulknerju, imajo drugačno taktiko. Da, bil je alkoholik, priznavajo, vendar poudarjajo, da je svoje pitje nadzoroval, kar je tuje večini alkoholikov. Kritiki tudi poudarjajo, da njegovo divje pijančevanje ni imelo nobene zveze s kasnejšim ustvarjalnim zatonom; nekateri med njimi se z zatonom sploh ne ukvarjajo, govorjenje o Faulknerjevem alkoholizmu pa se jim zdi neprijetno moteče. Ko sem se o problemu posvetoval z ljudmi, ki so mu bili blizu, sem naletel na odpor; kot da bi informacije, ki bi o tem prišle na dan, kakorkoli zmanjšale njegov ugled.

Ni skrivnost, da je Faulkner vse življenje hudo pil, vendar posledice tega početja na osebnost in knjige, ki jih je napisal po letu 1942, niso preveč znane. Pogoste hospitalizacije, neprisebnosti in elektrošok terapija niso dosti prispevale k brzdanju njegove žeje. Glede na hude telesne ovire zaradi pijančevanja je ogromen opus, ki ga je ustvaril med poznimi dvajsetimi in začetkom štiridesetih, pravzaprav osupljiv. Prav lahko bi se vprašali, kdaj in kako je našel čas za pisanje knjig.

Vodilni Faulknerjev biograf Joseph Blottner močno pijančevanje svojega biografiranca pripisuje njegovi potrebi po začasni pozabi sveta okoli njega. Blottner ima dolgotrajne krockarije za zavestne izkušnje, za katere se je Faulkner odločal sam. Vendar je jasno, da se Faulkner ni zavestno odločal za krockarije – za kaj takega so bile dosti preveč boleče in pogubne. Zmeraj je bil presenečen, ko se je ponovno znašel v bolnici. Pijančevanja so bila v bistvu neizogibni rezultati bolezni, nad katero je imel malo ali nič nadzora. Faulkner se je zapil skoraj petdeset let in do konca je ostal prepričan, da so njegove izredne sposobnosti vsaj deloma plod alkohola. Ko

je pripomnil, da »se civilizacija začenja z destilacijo,« se ni šalil, ampak navajal nekaj, kar se mu je zdelo samoumevno: če hoče odkriti naravo sveta okoli njega, potrebuje pisec osvobajajočo infuzijo viskija. Z njim so se na žalost strinjali skoraj vsi najboljši ameriški pisci tega stoletja.

V zgodnji mladosti je Faulkner odkrito priznaval svoje pijančevanje in nekoč je spraševalcu povedal, da ima med pisanjem viski zmeraj v bližini. V velikem zgodnjem obdobju *Krika in besa* in *Ko sem umiral* je kazalo, da mu alkohol ne more do živega, vendar se je do sredine tridesetih njegovo telo začelo upirati ogromnim količinam dnevno zaužite pijače. Komaj osemtridesetleten je odkril drugo, neprijeteljsko stran alkohola. Odkril je njegovo razdiralno plat, ki je povzročala krčevite napade, obilico hospitalizacij in sčasoma pripeljala do razkroja njegovega talenta.

O Fitzgeraldu vemo dosti več kot o kateremkoli izmed njegovih ameriških sodobnikov – morda preveč. Ko gre za iskanje novih odkritij o piscu, čigar ugled se je osupljivo razcvetel v zgodnjih petdesetih letih, je lakota po informacijah o njegovem življenju in času dokazano neskončna. Do leta 1988 se je pojavilo šest celovitih biografij. Dopolnjujeta jih še dve knjigi, ki se v glavnem ukvarjata z njegovo ženo, Zeldo, vendar se nujno v prav tolikšni meri ukvarjata tudi z njim. Kot dodatek so tu še tri knjige spominov Sheilah Graham, medtem ko so množice akademikov objavile na stotine člankov, v katerih popisujejo podrobnosti Fitzgeraldovega življenja in dela. Izkopali in objavili so ducate strašansko kratkih zgodb, ki jih je napisal zaradi hitrega dobička, tj. tiste, ki jih je strogo izločil iz knjižnih zbirk. Nobeno pismo, naj je bilo še tako dolgočasno ali nepomembno, se ni izognilo poti v tisk. Cista teža vsega tega gradiva grozi, da bo pokopala resnično kvaliteto pisca, ki je ustvaril relativno skromno jedro trajnih del.

Čprav vse Fitzgeraldove biografije opisujejo njegov alkoholizem, nobena izmed njih ne navaja, v kolikšni meri je alkohol obvladoval njegovo življenje okoli leta 1925, še manj pa, da bi mu bilo mogoče z gotovostjo pripisati propadanje njegove nadarjenosti. Številni biografi so preprosto izrazili moralno ogorčenje nad nečim, kar jih, po vsem videzu sodeč, vznemirja. Tak pristop je očiten v uvodnih opombah Jamesa R. Mellowa na straneh njegove dvojne biografije Scotta in Zelde *Izmišljeni življenji* iz leta 1984, kjer izjavlja, da »čuti zmeraj manj usmiljenja do ljudi z večjimi ali manjšimi talenti na kateremkoli področju, ki upravljajo svoje darove za droge in pijačo.« Mellow spominja na Cyrila Connollyja, ki je imel podobne poglede na Fitzgeraldovo pijančevanje:

»Ne bi rad bral o še enem alkoholiku; alkoholizem je sovražnik umetnosti in prekletstvo zahodne civilizacije: ni niti poetičen niti zabaven. S tem ne mislim na ljudi, ki se ga napijejo, ampak na postopno zatiranje občutljivosti in uničenje osebnih odnosov, ki v svoji posledici pelje v razvlečeni družbeni samomor.«

Kar se tiče alkoholizma Fitzgeraldovih, privzema Mellow narejeno vzvišenost sodnika vrhovnega sodišča, ko navaja, da se je pri pisanju svoje knjige odločil, da »bi bil najboljši pristop tak, ki ne bi dovolil bleščečima Fitzgeraldoma, da se kakorkoli izmuzneta.« Vprašanje je, s čim naj bi se izmuznila toliko let po smrti, vendar je Mellowova drža popolnoma razvidna: v letu 1929 je bil Fitzgerald na primer človek, ki pogosto »ni abstiniral, obstajajo pa še drugi koščki pogubnega dokaza.«

Mellow misli, da je bilo Fitzgeraldovo prekomerno pitje jasen znak razvrata, ne pa simptom njegovega alkoholizma. Po pravici lahko rečemo, da Mellow in drugi Fitzgeraldovi biografi niso doumeli posledic bolezni, ki z enako gotovostjo uničuje tako nadarjenost kot zdravje.

Nikoli ni bilo lahko ločiti vzdržljivega Hemingwaya od »Papa« legende, ki je ob njegovem spodbujanju z leti pognala okoli njega. Ta legenda je veliko prispevala k zatemnitvi njegovega nedvomno velikega umetniškega čuta; za mnoge je samo nevrotični razgrajač, seksualno zmedeni burkež, ki je z užitkom pobijal žive stvari. Za mitom pa stoji človek, ki mu je bilo dobro pisanje v največje zadovoljstvo. V dvajsetih in tridesetih je edinstveno obvladoval na videz preprosti stil, s katerim je kot edini pisec svoje generacije izražal občutek fizičnega sveta.

Energično zanikanje, da ima kdo težave zaradi alkohola, čeprav mnogi dokazi pričajo o nasprotnem, je pogosto simptom prisotnosti bolezni. Čeprav je bil Hemingway ponosen na svojo sposobnost »kompetentnega« pitja, kot bi se nemara izrazil, je brez dvoma postal alkoholik. Vedel je, da lahko z lahkoto popije več od svojih sodobnikov, in sčasoma je postal prepričan, da je odporen na alkohol. Njegovo pogostokrat navajano bahanje v stilu »nisem pijanec« se je izkazalo za napačno. Šele ko je v tistih divjih mesecih ob koncu življenja izgubil pisateljsko moč, je nemara pomislil, da je alkohol odigral pomembno vlogo pri njegovem ustvarjalnem zatonu. Tako kot Faulkner je tudi Hemingway na kliniki Mayo prejel ducat terapij z elektrošoki. Prav tam je še kot pacient bral knjigo, ki jo je pod naslovom *Sedativi in alkohol* izdalo društvo anonimnih alkoholikov.

O'Neill se razlikuje od Faulknerja, Fitzgeralda in Hemingwaya po naraščajoči besnosti, s kakršno je začel svojo pijansko kariero. Tako kot ostali trije je bil tudi O'Neill najstniški pijanec. Popil je dobesedno vse, če se mu je le zdelo, da ga bo opijaniilo; nihče ni tako hrepenel po doseganju pozabe v umazanih, življenjsko nevarnih situacijah. Pod vplivom Baudelaira in Swinburna si je O'Neill za svoje pitje izmislil načelo, ki je bilo podobno Faulknerjevemu. Vendar je pri osemindesetih spoznal, da bi ga nadaljevanje verjetno pripeljalo do samomora (poskušal ga je že pri štiriindvajsetih) ali blaznosti, usode, ki je doletela njegovega brata. O'Neillu je bilo prav tako jasno, da bi alkohol poleg tega, da bi ga sčasoma utegnili stati življenje, še hitreje spodkopal njegovo pisateljsko nadarjenost, ki mu je pomenila največ. Zato se mu je edinemu med temi pisci posrečilo, da je prenehal s pitjem. Dobro desetletje treznosti mu je omogočilo, da je napisal veliki ameriški deli o zasvojenosti, *Ledeni mož prihaja* in *Dolgega dneva potovanje v noč*.

Ti štirje pisci niso veliko pili samo zaradi bolezni, temveč tudi iz vere v to, da bi alkohol lahko marsikaj storil zanje. Njihove zgodbe deloma pojasnjujejo, kako in zakaj je toliko ameriških piscev postalo alkoholikov in zakaj so tako številni med njimi tragično zgodaj izčrpali svoje talente.

Alkoholizem je bolezen z dvojno etiologijo: genetsko in miljejsko. Sodobne medicinske ugotovitve močno poudarjajo pomembnost genetskega vidika bolezni. Vendar ta dejavnik sam še ne ustvarja alkoholizma; potreben je tudi »sprožilce« iz okolja. Preden postane oseba alkoholik, mora ne glede na genetski ustroj popiti prvi kozarec. Eden od takih sprožilcev je bila uvedba prohibicije v Ameriki v začetku

leta 1920, ko so ti pisci ravno začeli svoje kariere. Ko je alkohol postal prepovedan, je mnogo neodvisnih duhov mislilo, da je njihova moralna dolžnost prekršiti zakon ob vsaki možni priložnosti. Pitje je bilo stvar načela; ljudje, ki jim ni bilo nikoli dosti do alkohola, so zdaj imeli pitje za družbeno pravilno stvar. Dvajseta leta so postala obdobje, v katerem je bilo za doseg družbenega statusa potrebno imeti osebnega tihotapca alkohola.

Če gre za genetski dejavnik, zakaj potem niso bili v enaki meri žrtve alkohola tudi evropski pisci? Jasno je, da je ameriško kulturno okolje pripeljalo umetnike do načinov pijančevanja, ki so se večini Evropejcev zdeli nevarni in nesprejemljivi. Glenway Wescott, ki je poznal Hemingwaya in Fitzgeralda v njunih pariških dneh, je takole pojasnil to glavno razliko v odnosu do alkohola:

»V Franciji nihče ne pričakuje dosti od nekoga, ki pije, v Ameriki pa se od pijanca pričakuje, da bo pil in pisal. Nekaterim ameriškim piscem je to uspelo, vendar sta v Franciji odnos do pitja in pričakovanje, ki ga ima okolica do pijancev, zelo drugačna.«

Izbral, prevedel in opombo napisal Andrej Ilc

Tom Dardis je profesor angleščine na John Jay College, New York City. Njegovo področje so manj znane plati ameriške literarne scene med obema vojnoma. V knjigi *Some Time in the Sun* je obdelal prisotnost ameriških piscev v medvojnem Hollywoodu.

Prevedeni odlomek je del uvodnega eseja v provokativno knjigo *The Thirsty Muse: Alcohol and the American Writer*, ki je prvič izšla leta 1989 pri ameriški založbi Ticknor and Fields. Dardis, ki se opira na novejšo raziskavo alkoholizma, ob primeru štirih uglednih ameriških piscev (Faulkner, Fitzgerald, Hemingway, O'Neill) dokazuje, da je splošno sprejeta predstava o alkoholu kot viru navdiha nevaren mit, ki se mu ima moderna ameriška literatura zahvaliti predvsem za (pre)kratke kariere in številne osebne tragedije.

FRONT-LINE

Evald Flisar

Popotnik v kraljestvu senc

Ganeš, Ljubljana 1992

Flisarjevo potopisno pisanje še zdaleč ni kakšno poučno in samozadovoljno naštevanje zanimivih doživetij, dogodkov in opažanj. Nasprotno, ves čas kaže, da gre pravzaprav za rezultat napetosti, včasih celo konfliktov. Predvsem seveda napetosti med jazom in svetom, med sabo in drugim, a tudi napetosti in konfliktov znotraj samega sveta in samega jaza. To je mogoče razbrati že iz enega prvih odstavkov knjige, kjer avtor govori o frustriranosti ob spoznanju, da mu bo njegova pot v vsakem primeru razkrila le del sveta, da torej ne bo mogel iti povsod in videti vsega. Seveda bo zato sam ostal nepopoln, saj mu bo ostala vrsta izkušenj neznanih. A spoznanje, da je njegova pot nujno omejena in delna, je boleče še iz nekega drugega razloga – ker izničuje možnost identitete jaza in sveta (ki se mora izkazati za použivanje sveta) in celo možnost enakovrednosti obeh instanc ter pokaže na apriorno ujetost jaza v svetu. Od tod morda tudi Flisarjeva izjava: »Na koncu je svet postal moj sovražnik, ker ga nisem mogel kratkomalo pogoltniti.«

Ta neprestana in včasih očitno boleča napetost pisatelju torej preprečuje, da bi njegov neznanski pohlep po tem, da bi čim več videl in doživel, pomenil tudi samoumevno prisvajanje vsega. Avtor (in mi z njim) je namreč vedno znova postavljen v položaj, ko lahko samo interpretira in ko tudi nikakor ni nujno, da je sploh mogoča vsaj ena pravilna interpretacija. A njegovo razmerje do sveta ne ostaja le pasivno. Seveda doživetja niso samo kvantitativno kopičenje, pač pa lahko spremenijo sam ustroj jaza in njegovo samodojemanje. Več kot enkrat postavijo tako doživetja in srečanja pod vprašaj siloviti pohlep po vtisih, ki žene jaz. Toda pogosto se izkaže tudi, da ima avtorjev poseg v svet neizbežno rušilne posledice; popotnik ne more ohraniti nedolžnosti in distance, njegovo popotovanje je že poseganje v svet in njegovo spreminjanje.

Flisar v svojem pisanju mojstrsko vzdržuje distanco med lastnim stališčem in interpretacijo in med drugostjo svojega predmeta. To ne pomeni, da se trudi biti objektivni, da skuša vse razumeti in vse odpustiti. Nasprotno, njegov postopek ustrezno prav položaju jaza znotraj sveta. Svojega stališča nikoli ne prikriva ali razglašča za objektivno stanje stvari, pač pa prav njegova zavestno pristrana reakcija – od

navdušenja do ironije in ogorčenja – nakaže tisto »amoralno« drugost sveta, ki je pisatelj prav zaradi svojega notranjega položaja ne more tudi neposredno izreči.

Ob tej zavzeti distanci, ki skozi dialoško napetost pušča do »besede« svetove, po katerih popotnik hodi, je drugi dejavnik, ki utemeljuje kvaliteto Flisarjevega potopisnega pisanja, njegova pripovedna spretnost. Ob *Popotniku v kraljestvu senc* se ni potrebno spraševati, ali naj ga kot potopis uvrstimo v literaturo ali kam na njeno obrobje; to delo je literatura, in to dobra. Flisar zna ostro opazovati in inteligentno sintetizirati, pa tudi odlično pripovedovati. Pri tem se ne trudi biti za vsako ceno objektivni. Včasih se nam zdi, da odkriva v svetu literarne zgodbe, ki na primer spremenijo potopis v novelo (tako da bi skorajda lahko na barthesovski način govorili o tem, kako je svet sam literarni citat). Toda z literarnostjo Flisarjevega pisanja je nekako tako kot s pristranostjo njegovega pogleda – s svojo očitnostjo opozarja na drugost svojega predmeta. Bralec pri tem na neki način ponavlja popotnikovo potikanje skozi doživetja: branje je potovanje skozi fiktivne svetove (ki na robu svoje fiktivnosti – naj to ponovim – osvetljujejo realnost in drugost svojega »zgleda«), skozi razmišljanja, emocionalna stanja – in predvsem skozi žanre od anekdote do realističnega opisa in elementov pustolovske literature, od sentimentalne novele do groteske in humoreske. (Osebnost mi nekateri humoristični odlomki v knjigi, na primer tisti s podgano v kitajskem hotelu, še posebej všeč.) Bralec potuje skupaj s pisateljem skozi neskončne možnosti sveta k samemu sebi, in morda se izkaže, da je pri sebi le, ko je »iz sebe«, ves v svetu – ali pa, da drugje kot pri sebi sploh ne more biti.

Igor Zabel

Andrej Morovič

Potapljači

Cankarjeva založba, Ljubljana 1992

Potapljači, najnovejša zbirka kratkih zgodb Andreja Moroviča, pri poznavalcu pisateljevega dosedanjega opusa ne bo preseгла horizonta pričakovanja. Pa tudi novinec, ki bo neuk zakoračil v »krasni svet« Morovičeve čutnosti, bo ob prebiranju petdesetih miniaturnk, sicer različnih dimenzij, prav kmalu odkril pravila njegove literarne igre.

Prozajce »mlajše generacije 80. let« ostaja namreč zvest precej natančno oblikovanemu, metaforičnemu, pogosto še vedno zgoščenemu proznemu izrazu, skozi katerega seva izrekanje čutnega, nagonskega, nezavednega, zakritega, skratka tega, kar je v Freudovi psihoanalitični teoriji dobilo zavestne konture, čeprav je ubesedeno morda izgubilo prav tisto, kar ga bitnostno določa. A ker je vsakršno meta-razpredanje o za-(ali o-)mejenosti psihoanalitične govornice tudi samo vedno ujetu v pajčevinasto mrežo, ki jo z racionalnim aparatom spleta okoli predmeta, vzetega pod teoretsko lupo, se problematizaciji mej in ujetosti našega jezika, kadar ta ni naše edino poslanstvo, raje izognimo!

Predpostavimo torej – Morovič ubeseduje nezavedno, fiktivno ali (morda) tudi realno – ugibanje o identificiranju avtorja v prvoosebni pripovedovalcu (kadar ga izjemoma – podobno kot v *Padalcih* – ne zamenja nežnejša, bolj občutljiva in emotivna ženska pisava) je prepuščeno zmožnostim kritikove oziroma bralčeve domišljije. Kljub temu Morovičeva tematizacija spolnosti ni podobna praksi s psihoanalitičnega kavča. Ves čas je namreč neproblematična in neproblematizirana, je bogata deskripcija samega spolnega akta brez frustracijskih osebnostnih navlak ali upoštevanja socialnega konteksta, ki duši, uničuje, obsoja ali preprečuje užitek. Njegov katalog spolnosti ne pozna črnih pack, ki bi jih bilo treba zradirati, ne beleži moralističnih prepovedi, o katerih bi morali spregovoriti, da bi odrešili literarne junake, in ne vsebuje travm iz zgodovinske ropotarnice družbe ali posameznika. Njegov jezik ne pozna čistunskih evfemizmov in purističnega priseganja na regularno knjižno izreko.

Morovičev katalog je glede na *Padalce*, ki so jim *Potapljači* hitro sledili, vendarle precej razširjen. Literarna prizorišča so sicer (razen redkih omemb New Yorka,

Ljubljane, Krete ali Zadra) ostale brez določnih geografskih širin in dolžin, ki jih je na poti skozi življenje spoznaval kozmopolitsko naravnani narator iz *Padalcev*, vrvenje ulic je skoraj povsem utihnilo in javno, ki je v zgodbah iz *Prostega teka*, *Bombe la petrolie* ali *Padalcev* še vdiral v pripovedovalčevo zavest, je izgubilo svoje literarno veljavo. Toda v polju crosa, v katerem sta se doslej pri Moroviču bojevala, zadovoljevala in razhajala predvsem moški na eni in ženska na drugi strani, sta dobila svoje razpoznavno mesto še homoerotika (*Bitka za suho krajino*, *Herr Anton*, *Razlika med prijateljem in ljubimcem*, *Stari Belgijec*) in lezbištvo (*Desiderata*, *Sirene*). Ob njem pa očitno napredujoča, razvijajoča se pisateljeva domišljija prvič z besedo ustvarja materialno podobo pokrajin, v katerih ne vzcveteva le tisočero ljubezenskih cvetov.

Avtor, ki je doslej »slonel na okenski polici in nas opazoval«, če parafraziram naslov intervjuja iz *Začasnega bivališča*, je nenadoma zlezal s police in sestopil vase. Priseganje na izkustvo in pogled skozi fotografsko kamero je zamenjalo pero v roki, ki izpisuje to, kar bi lahko zaznali le z duševnim seizmografom – piše fantazijske zgodbe, si izmišlja nenavadne situacije, spremlja asociativne preskoke in ne prikriva svojih zoofobij. Prozni subjekt tako razmišlja o ameriško-islamskih odnosih (*Spirala /sovraštva/*), se ponorčuje iz novih, »ministrskih« časov (*Adaptacija*), kot Süskindov Jonathan do goloba čuti sam gnus pred kačami (*Kačje gnezdo*) ali sobnimi insekti (*Soba*), ima težave s pretiranim prehranjevanjem (*Poslovna skrivnost*), problematizira svoje prehitro doživljanje v ženskih telesih, se ozavešči nevarnosti prodirajočih spermijev in otrok, ki nastajajo iz njih (*Otroci*, *Naredil si vame*), ali pa kar sam zadovolji svoje željno telo (*Sam svoj mojster*). Medtem ko subjektka, ki se v *Potapljačih* le redko oglasi, stoka nad svojo usodo zavrženega dekleta (*Izdaja*) ali nad smrtjo otroka, ki ji je bil zaupan v varuštvo (*Bumerang*). V takih trenutkih doseže Morovič vrhunec svojega literarnega ustvarjanja. S spretno dikcijo mu namreč uspe izraziti dovolj razvidne fabulativne nianse in bolj ali manj uspešno izrisati sklenjene zgodbe, ki jih najprej oblikujejo izbrane snovi in šele nato pota njihovega ubesedenja.

Ko zadovoljni, da je Morovič končno namešal dovolj pestro, jasno, privlačno in berljivo paletu kratkih prozskih zapisov, obračamo strani, nazadnje vendarle ugotovimo, da ga še vedno najbolj pritegne »gobček tička«, »globel užitka«, »curljanje tekočine med dlakami proti guzi«, »čista strast«, »kavčukasto rukanje«, »pritisak med nogami«, »plamen poželenja«, »vsak najmanjši drobček slasti«, »rumeni izcedek, bledikavo seme in črne kaplje s kondoma«, pa »filigransko prepognjene gubice ustnic«, »njeno deško telo, krhko in kompaktno kot papirat avionček«, »šopek redkih, dolgih dlak«, »umetno spolovilo, narejeno po moža podobi«, »šogunski meč, ki nožnica je hkrati« in da ga tudi v literarnem svetu najbolj miha to, kako »začneš sesljati sam vršiček histeričnega ščegetavčka«, »čutiš lastno nepotrpežljivost« ali »zapackaš žgečkača«.

Morovič še kar naprej, včasih že kar pretirano neutrudno, išče tisoč in en način, da bi povedal, kako je onstran in tostran književnih pregrad »Slast, velika slast!... Poljubčki. Velike prsi. Ljubeče roke. Mali...!« In ker podvigi postajajo podobni drug drugemu in trenutek orgastičnega ugodja še naprej in za zmeraj ostaja neizrekljiv, so

v *Potapljačih* najbolj sveže, privlačne in berljive zgodbe, v katerih spolnost izgine iz prvega plana.

Morovič torej vztraja na seksu, resničkah in avtostilizmih. Vztraja pri kratkem proznem izrazu in na kontinuiteto med *Potapljači* in *Padalci* opozarja dejstvo, da je med več kot štirimi ducati zgodb v najnovejši zbirki ena tudi ponatisnjena. Toda ambientov Morovičevih literarnih pokrajin ne barva več le eros s svojo ognjeno rdečico. Stilistično poigravanje se na trenutke približuje ritmizirani prozi in avtor zavestno vpleta v dikcijo različne pesniške metre. Pa tudi med njimi, ženskami, ki so se do zdaj brezimne ali le bežno omenjene sprehajale na bralčevem obzorju, se je prvič pojavila Ženska – Tiziana, najbolj nepredvidljiva, najbolj nimfomanska, najbolj razuzdana, največkrat omenjena, da, morda celo fatalna... Ali bo tudi dovolj zapeljiva, da bo Avtorja zavedla v kakšne obsežnejše, daljše prozne podvige, bomo glede na Morovičevo trenutno plodovitost morda že kmalu spoznali.

Ignacija Fridl

Drago Jančar

Razbiti vrč

Založba Mihelač, Ljubljana 1992

»Ali nas lahko literatura zbliža?« se v esejkcu, ki si naslov sposoja pri Jenkovem verzu »Z orožjem, desnico« (naslov knjige pa pri Kleistu), sprašuje Drago Jančar, avtor knjige *Razbiti vrč*, ki v večerno branje ponuja petnajst esejev, napisanih ob različnih priložnostih v glavnem v letu 1990 (dva sta nastala leto pred tem, dva pa leto kasneje). Ob dveh pesniških primerih (prej omenjeni Jenko in mariborski pesnik nemškega porekla Otokar Kernstock), ki ob upoštevanju izrednih razmer največkrat socialnih vzrokov na zastavljeno vprašanje odgovarjata nikalno, se Jančar v skladu z duhovno zgodovino evropske miselnosti odloči za »načelni Da«, kar je – če vemo, da je literatura namenjena samo in izključno Človeku, da navsezadnje iz/od njega tudi izvira – povsem relevanten odgovor.

Kaj pa esejistika? Ali je tudi esejistika kot metaliterarni žanr sposobna zblíževati ljudi? Načeloma seveda da. Dokler je esejist sposoben ohranjati nujno subjektivno distanco, dokler se vzdržuje nekih povsem objektivnih sodb, pod katere bi se lahko podpisal kaj-jaz-vem recimo kakšen politični agitator, morda celo stranka, dotlej je odgovor seveda pozitiven. Ko pa se esejist odločno postavi na to ali ono stran, ko začne zagovarjati edino pravilno stran, ko – drugače povedano – subjektivna distanca prepusti svoje mesto objektivni, takrat več ne moremo govoriti o esejistiki, ki bi ljudi zblíževala, ki bi nagovarjala vse ljudi. Še več, od takrat naprej sploh ne moremo govoriti več o esejistiki. In iz Jančarjevih esejev, z izjemo tistih najbolj dolgočasnih iz cikla *Krila nad Panevropo*, kjer se avtor vehementno ukvarja z vprašanjem predalčkanja Slovencev v Srednjo Evropo, kar sili želja oziroma potreba po dajanju objektivnih sodb, do prikazovanja »objektivne stvarnosti«.

Eseja *Stvar Jožeta Pučnika in Demos kot sovražnik ljudstva* sta tipična primera odsotnosti subjektivne distance. Jančarja bi lahko seveda postavili v kontekst pisatelja, ki izvira iz kroga Nove revije. In ga v tem kontekstu tudi razumeli: novorevijskem jasno ne gre odrekati vloge, ki so jo odigrali pri osamosvajanju Slovenije, od njih prav tako nihče ne pričakuje, da se bodo po opravljeni nalogi kar čez noč odpovedali pozicijam, ki so si jih pri tem pridobili, da bodo enostavno »sestopili« in se pogrezničili v povprečnost slovenskega intelektualnega življenja. Se pa zato od njih

kot intelektulcev in spoštovanja vrednih pisateljev slej kot prej pričakuje odhod z govorniškega odra (»esej« *Beseda* ni popolnoma nič drugega kot slavnostni govor, prebran v Rogu 8. julija 1990), pa zavest o moči besede, ki ne gre, da bi jo človek trošil tja v en dan. Skratka; Jančar se povsem zaveda, da njegove minutaže v igri slovenskega osamosvajanja ni bilo tako zelo malo, in si v skladu z rekom, da »zgodovino pišejo zmagovalci« (primerjava s *Premiki* Janeza Janše je samo navidezno slučajna), dovoljuje podajanje »objektivne resnice«. In to pod krinko esejistike.

Povsem drugačna, se pravi precej boljša, sta na primer eseja *Podaljšana preteklost* in *Roža življenja, roža smrti*. In če smem kot tako imenovani kritik kaj predlagati v branje, potem iz pričujoče knjige predlagam zgolj ta zares odlična esejistična izdelka. V njih lahko utrujeni od političnega agitiranja in zdolgočaseni od monologiziranja o Srednji Evropi vendarle spoznamo Jančarja, kakršnega poznamo iz njegovih dram ter romanov. Pisateljska prizadetost in vera v Besedo končno zamenjata poslanstvo podajanja sodb; se prelijeta v samopremišljevanje o – pa naj se to sliši še tako zelo patetično – smiselnosti življenja. Avtorju se šele v teh dveh esejih uspe postaviti v pozicijo esejista, ki narekuje nevarno pot iskanja, analiziranja, postavljanja, načenjanja, vseh tistih občečloveških in nadzgodovinskih problemskih vprašanj, na katera ne poznata ne avtor ne bralec pravilnega in dokončnega odgovora.

Ne nazadnje: ali ni čar in bistvo eseja ravno v tem, da prebujajo najbolj žolčne človeške strasti, da spodbujajo k vročim debatam, ploskanju in žvižganju, da odpira pot k samopremišljevanju? In če je: ali smo Slovenci tega zmožni? Samopremisleka o samih sebi? Sodeč po Jančarjevi knjigi *Razbiti vrč*, žal še ne.

Tadej Čater

Feri Lainšček

Namesto koga roža cveti

Prešernova družba, Ljubljana 1991

Lainšček se je po metafizijskem romanu *Grinta* – v njem se poigrava s fikcionalnostjo literature in se hahlja izza pripovedovalca – lotil domačega okolja. Roman *Namesto koga roža cveti*, ki je dobil tudi nagrado Kresnik za najboljši slovenski roman v preteklem letu, se ukvarja z življenjem prekmurskih Ciganov, z njihovo ujetostjo v usodo, ki ji zaradi svoje marginalnosti, a tudi zaradi hotenega in v kri položenega sentimenta ne morejo ubežati.

Lainšček si zato, da bi prikazal zajeb ciganskega življenja, izbere dva poba, ki si z eno od porok svojih staršev padeta v svaštvo, in ju spremlja od otroštva; prvi tolče in ubira pot godca in se preživlja z igranjem – jasno, zaklete in čarobne bele violine, drugi se »civilizira«, pristane torej na imperativ okolja in se šola, da bi ubežal ciganstvu. Ko mu to že skoraj uspe, saj si omisli tudi necigansko deklino, se zanjo žrtvuje in gre zanjo sedet, prijatelj muzikant pa jo mimogrede naskoči, to jo prežene v samostan. Ko se prijateljca naslednjič vidita, »civilizirani« uspešno nago-varja muzikanta k ugrabitvi (morda z elementi pričevanja) dekleta. To se konča neuspešno, zato si z revolverjem odpre glavo. Tako gre to.

Lainšček stavi na kombinacijo vsega trojega; na pripovedovanje te lahkotne, že kar banalne zgodbe, na zelo pomembno vlogo dialogov, ki razgibajo naracijo, v romanu je tudi cel kup lirčnih in poetičnih pasusov, ki se močno približujejo poeziji tudi po sami motiviki – luna daleč na nebu, tihotnost in samotnost lokalnih mračnih močvirij ponoči, samotni polnočni godec sredi trsa. V vse to je Lainšček primešal primerno – torej zelo milo – uporabo lokalnih besed, prekmursko sintakso, s katero je zelo uspešno koloriral okolje, ki ga opisuje. S kombiniranjem razvejane pripovedi, na katero so napete smešne in nabrite epizode iz ciganskega življenja, z zavirajočimi lirčnimi in poskočnimi dialoškimi replikami mu je uspelo diktirati ritem pripovedi, ki je zelo razgiban in spremenljiv.

Glavna odlika Lainščkovega romana ni pripovedovana zgodba, ki se na koncu na hitro in na silo razreši z neprepričljivimi dialogi in samomorom enega od udeležencev. Zgodba sama je samo način, kako povedati žalostno-smešne štorije iz ciganskega življenja; propad obeh principov, tistega, ki vztraja na margini, in tistega,

ki se (samo navidezno) podreja zato, da bi si pridobil moč in znanje, ki bi mu omogočila institucionalizacijo in sploh možnost dialoga, je celo bolj ponazorjen z opisom okolja in karakterizacijo nekaterih glavnih likov. Presenetljivo posilstvo prijateljave dekle mimogrede ob cesti in strelji na koncu romana so torej samo precej groba – a se lahko reče ekscenca, ne da bi pri tem zasmrdelo po normativizmu? – dodatna in morda celo nepotrebna manifestacija tistega, kar govori Lainščkov roman že na slogovni ravni in z opisi okolja, s poudarjanjem muzikantovega avtizma, ko miži pred svetom, predvsem pa z drobnimi epizodami. V teh se razkrijejo ciganska pretkanost, dobrohotnost, smisel za pretiravanje, nabritost in razdraganost ob hkratni neizmerni in globoki žalosti, ki si nadeva kar najbolj čudne maske, predvsem obešenjaški široko režeci smeh, ki nastopi tik pred avtodestruktivnostjo. Seveda so vse to simptomi čefa, razpoloženja, ki nima z nostalgično melanholijo, tem dobrim gojiščem vzvišenega, tako ljubim celi vrsti evropskih eksistencialistov in zgodnjemu Alešu Debeljaku, prav nič skupnega. Čef – nekatere besede puščam v originalu, saj jih ne more zajeti noben prevod, čeprav naj bi šlo za nekaj med dobro voljo in naslodo, zadovoljstvom in poželenjem, željo in užitkom, tako vsaj v slovarju SH jezika – se močno razlikuje tudi od hrepenenja, tega endemnega sentimenta med Vrhniko, Vrbo in Retjem.

Hrepenenje, na katerega smo tako ponosni in ki preveva domačo literaturo, je seveda najbolj artikulirano v enem od glavnih nacionalnih mitov, v tistem o lepi Vidi, ki je najprej zrla na morje, jo pobrisala z zamorcem oziroma Mavrom – to, bodimo realni, ni slaba odločitev – in potem spet gledala na morje, samo v drugo smer. Hrepenenje je posledica zavrtega in vase zaprtega gibanja želje, je negovanje nostalgичnega ujčkanja za vedno (in hkrati že od nekdaj, bi rekel Tine Hribar) izguljenega. Hrepenenje je torej usmerjeno navznoter, saj je brez objekta, in ravno po tem se loči od stremljenja kot sentimenta, ki ga goni volja do moči, s tem pa hrepenenje zavira akcijo, delovanje, že vnaprej se odreka vsakršnemu cilju, ker je zaslepljeno od odsotnosti Cilja. Hrepenenje je torej imeniten sentiment za pesnike in tudi za narode, ki se ohranjajo kot poezija oziroma skozi poezijo.

Štos čefa – in to so filmske upodobitve, na primer Zbiralci perja Aleksandra Petrovića, Dom za obešanje ali Oče na službeni poti Emira Kusturice, upodobitev moških oseb v Petrijinem vencu in podobno – je drugje. Čef žene in sili k akciji, ki je vnaprej obsojena na uspeh, (avto)destruktivna, ekscenca – a vendar hkrati bolj krik obupa kot agresije, bolj zavedanje brezupa kot pridobivanje pozicije, hkrati naslada ob trpinčenju (lastne) racionalnosti, preračunljivosti, planiranja in pristajanja na kalupe in zapovedi nasploh. Če se torej hrepenenje izogiba in umika pred akcijo v svet zasebnega in sentimentalnega, se čef z nase usmerjeno akcijo – ali pa s takšno, ki zadevo še dodatno in izdatno poslabša – hote odreka spravi, pomirjenosti, konformizmu. Bolečino, ki jo povzroči v sebi trgajoče hrepenenje, čef pozunanjji, manifestira, spravi na dan, in sicer vedno na tak način, da razbija družbo in napada njene konvencije.

Seveda je vprašanje, ali je hrepenelstvo še ustrezen sentiment slovenstva. Če ni, ga bodo izpodrinili drugi. Gotovo ne čef, upam pa, da »freh naduvano postavljajstvo«, ki se je razbohotilo v zadnjih letih, tudi ne.

Lainšček je o prekmurskih Ciganih in o čefu pisal suvereno, poznavalsko, pripovedno (vse do konca) spretno, z veliko jezikovno senzibilnostjo in inovativnostjo. Od vseh njegovih romanov se mi zdi *Namesto koga roža cveti* najboljši, hkrati je komunikativen, zabaven in potegne, skratka, ima vse lastnosti, ki jih mora danes imeti dober roman.

Matej Bogataj

ROBNI ZAPISI

Nancy Friday
MOJ SKRIVNI VRTIČEK:
ŽENSKÉ SEKSUALNE
FANTAZIJE,
Krt, Ljubljana 1992
 (prevedel Borut Cajnko)

Fantazije anonimnih Američank in Britank, ki jih je v en sam velik vrt zasejala Nancy Friday, so postale pravecni hit letošnjega neznosno vročega poletja. Nema lokrat so razgibale še tako lenobna vzdušja po ljubljanskih lokalih. Črnici, lezbijke, nemške doge, Mike Jagger, tu-

Mojca Seliškar
PRAH IN JAGODE
Mohorjeva založba, Celovec-
Ljubljana-Dunaj 1992

V posvetilu je zajeta srž, namreč: »V soju hladne lune / najdeva pero. / Pišem ti iz rane, / a mi je toplo.« Pesmi za tiste, ki

France Pibernik
RAZMERJA V SODOBNI
SLOVENSKI DRAMATIKI
Knjižnica MGL, Ljubljana 1992

Literarni zgodovinar in publicist France Pibernik si je v slovenskem literarno-zgodovinskem prostoru v zadnjih dveh desetletjih izoblikoval razpoznavno metodološko pozicijo, nekakšno teoretsko avtopoetiko, ki na večnem bojnem polju med »pesništvo in mišljenjem«, med literaturo in teorijo, prepušča skoraj ves maneverski prostor literatom samim.

ši, posilstva, skupinski seks, masturbirajoče domorodke, incest, ekshibicionizem so zaposlovali moške debate in nekdo je celo pripomnil, da je imel ves čas občutek, da pravzaprav prebira moške fantazije. Kakorkoli že, kljub temu da je poletje mimo, pa tudi med dolgimi, deževnimi novembrskimi dnevi knjiga ne sme manjkati na vaši skrivni polici. A ne pozabite, celo veliki Freud je dejal, da je tudi cigara včasih samo cigara. (Ženja Leiler)

sanjajo ljubkost, izgubljenost in skromnost. Za angele, za zgodbe, za jagode. Za tiste, ki iščejo svoj poljub čez ocean. Za vse torej in za nikogar. Za zbiralce že na pogled očarljivih knjižic. Nič več kot to. (Rozalija Hribar)

Razmerja v sodobni slovenski dramati in obliki pogovorov, dopisovanj in razmišljanj nadaljujejo in končujejo Pibernikovo raziskovanje velike literarnoteoretske triade lirika-epika-dramatika na Slovenskem, ki se je začelo s knjigama o poeziji (*Med tradicijo in modernizmom*, 1978 in *Med modernizmom in avantgardo*, 1981) in nadaljevalo na področju pripovedništva z izidom *Časa romana* leta 1983.

V *Razmerjih* so objavljeni krajši in daljši, teoretični in literarni, analitični in

sintetični zapisi ali pogovori dvajsetih slovenskih dramatikov, od Bratka Krefta do Emila Filipčiča. Med njimi so najizrazitejše avtopoetike razvili Matej Bor, Rudi Šeligo, Dane Zajc in Drago Jančar. Vendar *Razmerja* ostajajo fragmentarna iz dveh razlogov. V njih so predstavljeni le tisti slovenski dramski ustvarjalci, ki so sprejeli Pibernikov izziv, po drugi

strani pa je avtor sebi prepustil le vlogo urednika, v kateri je bilo njegovo pero preveč zadržano in kljub precej neraziskanemu področju slovenske dramatike ni izpisalo celovitejšega zgodovinskega pregleda ali pojasnilo sintagme »sodobna slovenska dramatika«. (Ignacija Fridl)

Nevin Birsa
PRVA SVETLOBA
CZ, Ljubljana 1992

Nova pesniška zbirka, ki na zanimiv način ohranja eno od tradicionalnih pesniških pozicij: pojmovanje poezije kot prostora, rezerviranega le za lepoto. Birsove pesmi ne sprejemajo vase ničesar trivialnega ali grdega, kar pa ne pomeni, da so artificialne ali naivne. Presenečajo z nenavadno gostoto pesniških figur: ognjemet metafor in komparacij prekrije

svet in ga interpretira, kot se fantazmam spodobi. Sicer pa, v nekaj črtah: Verz: prosti, brez rim. V kitice jih družijo predali pesniške zavesti. Jezik: precej temen, razen pri metaforah (mnogo je sijajnih). Rezultira iz občutenja lepote kako bivanjsko vprašanje? Morda, a se nam na srečo ni treba spraševati, ali je ta poezija sodobna ali ne, ampak, ali je njen zven svež in »berljiv«. Ponujamo pritrdilen odgovor. (Matija Ogrin)

Niko Grafenauer
DRAMILO
Mihelač, Ljubljana 1992

Pred nami je zbirka petdesetih epigramov, posvečenih našim političnim veljakom in njihovim zdraham. Čvrsto odmerjeni po formatu in lastnostih posameznih oseb, zadevajo natanko v tisto mesto, kjer je »nekaj gnilega v državi«. V tem ima *Dramilo* z dodelanimi konicami svojih verzov zelo suveren položaj med ostalo epigramatiko pri nas. Hkrati pa je tu vprašanje, zakaj je epigram v zadnjem času, in tudi v *Dramilu*, skoraj izključno političen. Odgovor se do neke mere ponuja iz te smeri: epigram je tisto redko orožje, ki lahko licemerstvo in

zdraharstvo javnega življenja prenese iz območja morastega doživljanja v območje smeha in ironije. S svojo satirično ostjo nas potegnejo Grafenauerjevi epigrami iz otopelega zmajevanja z glavo v tisti človeški prostor, ki je odprt za distanco, smeh, razpoložljivost. Seveda naš odnos do imenitnikov in njihovih mešetarnenj pri tem nikakor ne postane ležeren, omotičen. Rekel bi, da to branje našemu odnosu do stvarnosti da nekako »novih moči«, vetra. Za tiste, ki jih je Grafenauer vzel pod svoje šilo, bodo epigrami najbrž besnilo, za nekatere druge svarilo, za nas pa predvsem – dramilo. (Matija Ogrin)

Hervé Guibert
MOJ HLAPEC IN JAZ
 Éditions de Seuil, Pariz 1991

Zadnje delo umrlega francoskega pisatelja mlajše generacije, če ne štejemo ponatisa njegovih zgodnjih del Smrt propaganda in drugih zgodnjih del ter Pregrehe, prav tako zbirke zgodb izpred dvanajstih let. Hervé Guibert je zvest nadaljeval francosko tradicijo »prekletih« pisateljev in pesnikov, Rimbauda, Geneta, Batailla, deloma s homoseksualno tematiko, deloma z medijsko škandaloznim vedenjem. Gre za avtorjevo zna-

Maurice Lever
Donatien Alphonse François
MARKIZ DE SADE
 Fayard, Pariz 1991

Tretja popolna biografija o božanskem markizu, ki je postala ena izmed knjižnih uspešnic tega poletja. To seveda ni nenavadno, saj gre za izredno zabavno in berljivo, čeprav znanstveno delo, saj je nastalo na osnovi še doslej neodkritih podatkov iz družinskega arhiva. Biografijo odlikuje historična objektivnost in natančno raziskovalno delo, rezultat pa je demistificirana podoba legendarnega markiza, brez apologije njegovih »zločinov in grehov«, brez vrednotenja v smislu socialnih in moralnih norm. Kon-

Jože Sevljak
ZELENI KRES
 Kmečki glas, Ljubljana 1992

Sevljak je na knjižnem ovitku predstavljen kot nadaljevalec slovenske večer-
 niške tradicije, kar v marsičem, predvsem pa v tehničnem pogledu drži. Hkrati Sevljak na zavidijsvo suveren način

čilno avtorefleksivno pripoved starejšega gospoda, ki s služabnikom vzpostavi nenavaden odnos, v katerem se prepletajo odvisnost in trmasto ohranjanje osebnih fantomov, sadizem in mazohizem, starčevska nemoč in bolehnost ter marginalna brezizhodnost mladega služabnika, na kratko ljubezen in sovražstvo. Guibertov junak, nekdanj poseb-
 ljanje absolutne svobode, njegovih lastnih življenjskih in ljubezenskih izkušenj, se je postaral, Guiberta je postarala njegova bolezen, aids. (Irena Ostrouška)

čno sta prikazana, brez olepšav in celo s kančkom humorja, njegovo otroštvo in mladostniška doba, ki v marsičem pojasnjujeta njegovo delo in življenje, naj citiram: »Že zelo mlad je verjel, da je večvreden, da lahko razpolaga z ljudmi po mili volji, govori in dela gospodovalno, brez cenzure vesti ali humanosti. Pri štirih letih si je že ustvaril svojo despot-sko naravo. Z leti se je le še bolj utrdila. Slep pred svetom, ki ga obdaja, se je kmalu zaprl za zid nekomunikativnosti in razumevanja, ki ga ločuje od ljudi, ki ga obkrožajo, celo tistih, ki jih ljubi. Od otroštva dalje njegova dejanja ne izražajo drugega kot tragično nezmožnost povedati.« (Irena Ostrouška)

modernizira to častljivo izročilo in nekatere njegove stalne teme, recimo vaškega učitelja kot lokalnega mesijo; ne le na ravni privzemkov iz realnosti, temveč tudi v tem, da fabulo korenito očisti moralke. Bistveni premik znotraj konteksta, v katerem se pojavlja, prinaša *Zeleni kres* s tem, da podeželja ne prika-

zuje kot izgubljenega raja ali privilegirane kraja za stik z neokrnjeno naravo, temveč kot eno bivanjskih možnosti, ne boljše ne slabšo. Brez lažne avreole v tekstu ni niti patine, in kar dobimo, je

Wilhelm in Helga Strube

KEPLER

Založba Obzorja, Maribor 1992

Wilhelm in Helga Strube sta zakonca (ki se ukvarjata s pisanjem biografij), ki v slovenskem knjigotrškem prostoru nista popolnoma neznana; pred leti je Založba Obzorja izdala njuni biografiji zakoncev (spet!) Pierra in Marie Curie ter Nikolaja Kopernika, tokrat pa se v isti zbirki – Veliki ljudje – predstavljata še z biografijo o prvaku astronomije 16. in 17. stoletja Johannesu Keplerju. Strubejeva se Keplerja lotevata sinhrono, se pravi, da ju poleg njegovega ustvarjanja oziroma odkrivanja, poleg njegovega notranjega in zunanjega življenja ter potreb, ki iz tega izhajajo, zanima predvsem Kepler v času poznega 16. in prve

preprosta in pitna zgodba o ljubezni. Večernica, če hočete, vsekakor pa dober primerek svojega žanra, kakršnih na Slovenskem od nekdaj primanjkuje. In to kar v vseh žanrih. (Zdenka Hribar)

polovice 17. stoletja (knjigo bi morda lahko označili tudi kot »dvojno biografijo«, zakaj ob Keplerjevem življenjepisu se nam pred očmi sočasno razkriva življenjska ter poklicna pot njegovega prijatelja ter finančnega zaščitnika vojvode in generala Albrechta Wallensteina) ter vplivi taistega časa na znanstvenika, ki mu je uspelo dokazati Kopernikovo hipotezo o obliki zemlje, ki mu je uspelo odpreti pot dinamičnemu pojmovanju astronomske znanosti, pa zato ni pristal na grmadi. Morda o Keplerju več kot sicer zelo korektno spisano biografsko čtivo Strubejevih pove njegov izrek: »Nihče ni na tem svetu samo zase, temveč je vsakdo prejel svoje darove, da bi jih lahko koristil za druge.« (Tadej Čater)

Borut Korun

STOPINJE BOGA ATONA

Mladinska knjiga,

Ljubljana 1992

Da bo Borut Korun spisal uspešnico, potem ko se bo vmil s svojega »novega« potovanja, smo vedeli, še preden je knjigo sploh dokončal oziroma izdal. Jasno, kdo izmed nas pa ne posluša »štrlečih ušes« in »odprtih oči«, ko mu nekdo pripoveduje o zanimivostih in doživetjih s poti po krajih, ki so nam dostopni tako rekoč le s prstom po zemljevidu, koga izmed nas ne zanima pripovedovanje o »nekih čudnih ljudeh«, ki so se sredi puščave prehranjevali z nekakšni-

mi iztrebki ptic, ki so jih te puščale, ko so se vračale iz toplih v zmerno tople kraje. Korun je pravzaprav odličen strellec; tako kot zna z malokalibrsko puško zadeti Rajmond Debevc, tako zna s persom streljati tudi Borut Korun. Čar njegovih nabojev je v njihovi zgoščeni in jedrnatih pripovedi, začinjeni z nekaj zanimivostmi (in osebnimi doživetji) ter predvsem (kadar seveda ne pretirava) v njihovi enciklopedični nabitosti, ki bralcu impresivnejših čtiv, kamor potopis vsekakor sodi, daje – lažen ali ne – občutek poglobljenega branja. To pa je struna, na katero je marsikdaj vredno odigrati. (Tadej Čater)

